

3	Sevgili Okuyucularımız	BANKA Dergisi
4	Bankalar ve İktisadi Gelişme	Cavid ORAL
8	Mali Durum Tahlillerinde Konsolide Bilânçolar	Alp GÜRUS
17	Ticaret Bankalarında Kredi Kararının Alınması	Dr. Cevat SARIKAMIŞ
25	Avrupa Ekonomik Topluluğunda (EEC) Bankacılık Temayülleri	Louis Camu'dan Çev.: Alparslan ALAGÖZ
35	Akreditifler Hakkında Bazı Bilgiler	Selâhattin KARAHAN
38	Turistik İşletmelerde Maliyet Hesapları	Doç. Dr. Nasuhi BURSAL
46	Okuyucu Soruları	BANKA Dergisi

BANKA

AYLIK MESLEK ve FİKİR DERGİSİ P.K. 769 Galata . İstanbul

Sahibi	: Banka Yayınları ve Kültür Ltd. Şti.
Yazı İşleri Müdürü	: Nezih H. NEYZİ
Basıldığı Yer	: YENİLİK BASIMEVİ Cemâl Nadir Sokak, Büyük Milâs Han, No. 46 - Sirkeci
İdare Yeri	: İmam Sok. No: 1 Kat: 5 - Beyoğlu
Yönetim Komitesi	: Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU Necdet DURAKBAŞA Dr. Mustafa A. AYSAN Alp GÜRUS Dr. Nezih H. NEYZİ
Fiyatı	: 2,5 TL.
Abone	: Yıllık 30 TL. Altı Aylık 15 TL.
İlân Tarifesi	: Arka Dış Kapak 800 TL. Arka İç Kapak 500 TL. Ön İç Kapak 650 TL. İç Sahifeler 400 TL.

Abone ve ilân bedelleri Derginin T.C. Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesindeki 768 numaralı ve T. İş Bankası A.Ş. Parmakkapı Şubesindeki 271 Numaralı hesabıma gönderilebilir.

Dergimize gönderilen yazılar yayınlansın yayınlanmasın iade olunmaz. Yayımlanan yazılar rızamız olmadan iktibas edilemez.

Haberleşmelerin, «BANKA, Aylık Meslek ve Fikir Dergisi P.K. 769 Galata.İstanbul» adresi ile yapılmasını rica ederiz.

Basıldığı Tarih 30-6-1965

SEVGİLİ OKUYUCULARIMIZ

Bu sayımızda çıkan, «Avrupa Ekonomik Topluluğunda Bankacılık Temayülleri» çevirisi ile Milletlerarası 17. Bankacılık Yaz Okulunda verilen 9 konferanstan en önemli 6 sını sizlere sunmuş oluyoruz. Geri kalan 3 konferans da kıymetlidir. Ancak, bunları yer imkânımız elverdiği taktirde belki daha sonraları yayınlatabileceğiz.

Dergimiz hakkında tertiplediğimiz anketle elde ettiğimiz neticeleri değerlendirmek üzere çalışmalar yapmaktayız. Bu çalışmaların meyvalarını yakında elde etmek mümkün olacaktır, ümidindeyiz.

Alp Gürus'un «Mali Durum Tahlillerinde Konsolide Bilânçolar» üzerindeki bir etüdünü sütunlarımızda ilgi ile izliyeceğinizi sanıyoruz. «Konsolide Bilânço» kavramı Bankacılığımızda işlenmemiş konulardan birisidir.

Yazı Aleimizden Selâhattin Karahan'ın «Dış Muameleler» üzerindeki yazılarının da, özelliği olan bu alanı Bankacılarımıza tanıtmada faydalı olacağı ve bir çok müşkülleri çözeceği kanısındayız.

Sevgi ve Saygılarımızla
BANKA Dergisi

BANKALAR VE İKTİSADİ GELİŞME

Cavid ORAL

(T. C. Ziraat Bankası
Dış Muameleler Müdürü)

Kredinin bugünkü iktisadî sistem içinde çok önemli bir rol oynadığı bilinen bir gerçektir. Çağdaş iktisadî hayatta en büyük sanayi ve ticari işletmelerden en küçük aile ve fert ekonomilerine kadar her iktisadî ünite, ihtiyaçlarının karşılanmasında az veya çok krediden yararlanmaktadır. Krediyi veren bakımından «bir ödeme taahhüdünün vadesinde ve şartlara uygun olarak yerine getirileceğine inanmak», krediyi alan bakımından ise «başkasına ait bir satınalma gücünü belirli bir süre içinde geçici olarak kullanma imkânına sahip olmak» şeklinde tanımlayabileceğimiz kredi; bir memlekette istihsâl miktarının artmasında, emtia ve hizmet tedavülünün genişlemesinde ve tüketim seviyesinin yükselmesinde kullanılabilecek en etkili vasıtalarından biridir. Bir iktisadî ünite, kredi sayesinde ilerde işletme faaliyeti ile sağlayabileceği gelirleri veya yapabileceği tasarrufları önceden kullanma imkânını elde eder. Kredinin âtil tasarrufları iş sahalarına aktararak iş hacmini genişletici fonksiyonu buradan doğmaktadır. Kredi bu fonksiyonuna ilâveten her nevi ödemelerin banka çekleri ile yapıldığı ve alacakların banka mevduatı olarak tutulduğu gelişmiş ekonomilerde, memleket parası yalnız bankalar arasında bir ödeme vasıtası olarak kullanıldığından, para yerine geçen bir «banka parası» fonksiyonu ifa etmektedir. İktisadî hayatta paranın ödeme vasıtası olarak oynadığı rolü asgariye indiren bu sistem sayesinde mal ve hizmetlerin üretimi, tedavülü ve tüketimi alanlarında mevcut para ve tasarruflarla sağlanabilecek imkânın çok üstünde bir iktisadî gelişme sağlanması mümkün olmaktadır. Bu bakımdan bir memlekette kredilerin dağıtılması ve kullanılması para kadar toplum menfaatini ilgilendiren ve iktisadî gelişmede birinci derecede rolü bulunan bir problemdir. Çünkü bir kredi sistemi fonksiyonunu ifa edemediği ve bozulduğu hallerde toplum için son derece zararlı ve yıkıcı tesirler husule getirmektedir. Bu sebeple bir kredi sisteminin maruz

bulunduğu tehlikelerin önceden bilinmesi ve bunların önlenmesi gerekir. Bir kredi sisteminin iktisadî gelişmede tam olarak fonksiyonunu yapmasına engel olabilecek başlıca üç tehlikeli durum olduğu söylenebilir.

Birinci durum kredinin, harcanması ileriye bırakılan tasarruflar - dan vücuda gelen tabii kaynağından irtibatını keserek hacmini sun'î yollarla genişletmesidir. Bu durum kredi enflasyonuna yol açar. Kredi sistemleri çok gelişmiş memleketler böyle bir kredi enflasyonu tehlikesine daha çok maruzdurlar. Az gelişmiş ekonomilerde ise kredi enflasyonu ancak bankaların Merkez Bankaları reeskontundan geniş surette ve kolaylıkla istifade etmeleri suretiyle mümkün olur. Bu gibi memleketlerde Merkez Bankalarının reeskontun nisbi önemi bakımından bu hususta daha tesirli oldukları söylenebilir.

İkinci durum, kredi ile yapılan finansmanın hatalı şekilde yapılmasıdır. Uzun vadeli ve az faizli kredilerle finansmanı gereken yatırımların kısa vadeli ve yüksek faizli kredilerle finansmanı halinde böyle bir durum mevcuttur. Sermaye piyasası teşekkül etmemiş bulunan az gelişmiş ekonomiler bu tehlikeye daha çok maruzdurlar.

Üçüncü durum, kredinin iktisadî sektörlerin önemine göre dağıtılmaması ve prodüktif ve rantabl şekilde kullanılmamasıdır. Bilhassa az gelişmiş ekonomilerde bu husus çok önemlidir. Bu halde, iktisaden verimsiz sektörlerde aşırı derecede büyüme ve kredi şişkinliği meydana gelir. Kredilerin büyük bir kısmı donmuş hale gelerek vadelerinde tahsil ve tedavül kabiliyetini kaybederler. Büyük bir kredi hacmine rağmen verimli iş sahaları yeter derecede kredi kullanma imkânından mahrum kaldığından kredi darlığından bahsedilir.

Bir memleketteki kredi sisteminin yukarıda belirttiğimiz tehlikelerden uzak olarak iktisadî gelişmeyi sağlayacak şekilde fonksiyonunu tam olarak yapabilmesi; o memleketin kredi mevzuatına, Merkez Bankalarının kredi sistemi üzerindeki hakimiyetine ve bilhassa en büyük kredi müesseleri olan bankaların plâsman ve kredi politikasına bağlı bir keyfiyettir. Bilhassa az gelişmiş memleketlerde bankalar ile iktisadî gelişme arasındaki derin ve içten münasebet buradan doğmaktadır. Bankaların kredi mevzuatına aykırı tutumları, yanlış plâsman ve kredi siyasetleri iktisadî gelişmeyi geciktireceği gibi; millî ekonomide çok büyük zararlara da sebebiyet verebilir. Özellikle az gelişmiş memleketlerde iyi çalışmayan bir kredi sisteminin ve bunun sonucu olarak yapılan yanlış ve hatalı finansmanların, açılan isabetsiz kredilerin, ekonomik ve sosyal bünye üzerinde telâfisi güç tahrip edici tesirler husule getir-

mesi daima mümkündür. Bir memlekette bankalar faaliyetinin başarısı topladıkları mevduat kadar açtıkları kredilerin iktisadî kalkınmayı sağlayacak ve millî geliri artıracak şekilde kullanılması ile ölçülmelidir.

İktisadî kalkınma hedeflerine uygun ve millî geliri arttırıcı bir istikamette işlemeyen bir kredi sisteminin zamanla memleketin reel tasarruf gücünü de azaltacağı ve mevduat üzerinde de menfi tesirler yapacağı daima gözönünde tutulması gereken bir gerçektir. İsbetle açılan ve verimli kullanılan bir kredide kendi kaynağını koruyan ve geliştiren bir özellik mevcuttur. Şu halde memleket ekonomisine karşı büyük bir sorumluluk taşıyan bankaların asıl hedefi, olumlu bir plâsman ve kredi politikasının tesbiti ve uygulanmasıdır. Bankalar böyle bir siyasetin tesbit ve uygulanmasında başlıca üç hususu gözönünde bulundurmaları zorundadırlar.

Birinci husus, Bankaların kredi mevzuatına son derece riayet etmeleri, haksız ve tehlikeli rekabetten kaçınmalarıdır.

İkinci husus, Memleket ekonomisinin şart ve icaplarını ve kalkınma hedeflerini nazarı dikkate almaktır. Krediler genel olarak iktisadî kalkınmayı sağlayacak ve öncelikle gelişmesi istenen sektörlerde toplanmalıdır. Finansman, kredi ihtiyacına uygun vade, faiz ve limitlerde olmalıdır. İhtisasa dayanan bir banka sisteminde ihtisasa riayet olunarak her banka kendi ihtisasa sahasında mevcut kredi ihtiyacını öncelikle karşılamalıdır.

Üçüncü husus, işletme iktisadî prensipleridir. Bankalar birer ticarî işletme olarak bu prensiplere uymak zorundadırlar. İşletme iktisadînin bankalar için öngördüğü prensipler, emniyet, likidite ve rantabilite prensipleridir. Kendi öz sermayelerinin çok üstünde halktan topladıkları mevduatla çalışan bankaların riayet edecekleri en önemli prensip emniyet prensibidir. Bankacılıkta kredilerin emniyeti iki bakımdan mütalâa edilebilir: 1) İktisadî bakımdan, 2) Hukukî bakımdan. Kredinin belirli konjonktür şartları içinde plase edildiği iktisadî faaliyetten vadesinde faiziyle birlikte tahsilinin mümkün olduğu hallerde kredinin iktisadî emniyetinden bahsedilebilir. Bu emniyet, kredi lehdarı olan ünitenin servet durumuna bağlı olmayan bir emniyettir. Diğer bir deyimle iktisadî emniyet, ancak iktisadî likiditesi olan, yaptığı harcamaların üstünde gelir sağlayabilen iktisadî üniteler için mevcuttur, denebilir. Hukukî bakımdan emniyet ise işletmenin krediyi karşılayabilecek maddî varlığa sahip olması demektir. Bazan işletme dışından kefalet veya maddî teminat almak suretiyle bu emniyet kuvvetlendirilebilir. Bu itibarla

hukukî teminat kredide risk unsurunu azaltan bazan da ortadan kaldıran bir teminat nev'idir.

Diğer iki prensip likidite ve rantabilite prensipleridir.

Bankalar likidite bakımından diğer işletmelere nazaran daha büyük kolaylık ve imkânlarla sahip olmakla beraber, taahhütlerini aksamadan yerine getirmeyi mümkün kılacak asgari bir dispo nibilitiye sahip olmak zorundadırlar. Vade bakımından kaynaklar ile açılan krediler arasında muadeleti sağlamak suretiyle likidite prensibi daima gözönünde tutulmalıdır.

Banka işletmelerinde rantabilite esas olmakla beraber ekonomiyi tazyik altında tutan spekülâtif ve fırsatçı kazançlardan daima kaçınılması gerekir. İktisadî gelişmeyi önleyecek şekilde kredi maliyetini yükseltecek aşırı ve tehlikeli kârlardan uzak kalınması çok kerre faydalı bir harekettir.

Yukarıda işaret edildiği üzere iktisadî gelişme ile çok sıkı bir münasebet arzeden bankaların kredi ve finansman politikalarının toplum ve devletin kontrol organları tarafından devamlı müessir ve objektif bir denetlemeye tabi tutulması son derece önemlidir. Memleketimizdeki durumun bunu sağlamaya yeterli olup olmadığı ayrı bir yazımızın konusu olacaktır.

**ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMİYE
SOSYAL HİZMET**

**EMNİYET
SANDIĞI**

1965
1968

MALİ DURUM TAHLİLLERİNDE KONSOLİDE BİLÂNÇOLAR

Alp GÜRUS
(T. İş Bankası A.Ş.
İstihbarat Müdür Muavini)

Konsolide Bilânço Kavramı

Sermaye yatırımı ile birbirine bağlı olan şirketlerin teşkil ettiği grubun gerçek malî durumunu ortaya koymak maksadile bu gruba dahil şirketlerin münferit bilânçolarının birleştirilmiş şekline konsolide bilânço adı verilmektedir. Diğer bir deyimle konsolide bilânço, aralarında sermaye ilişkisi bulunan şirketlerin füzyona tâbi tutulduğu farz olunarak düzenlenen bilânçodur. Gerçekten, konsolidasyon sonucunda, füzyonda olduğu gibi ilgili şirketler arasında karşılıklı münasebetten doğmuş olan bütün kayıtlar ortadan kalkmış olmaktadır.

Konsolide bilânço hukukî bir mâna taşımamakla beraber, belli şirket veya şahıslara ait işletmeler grubunun gerçek iktisadî ve malî durumunu bir arada gösterme niteliğine sahiptir. Genellikle, bir şirket veya şahıs firmasının münferit bilânçosunun incelenmesi ile o işletmenin malî durumu hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Fakat aralarında sermaye bağı ve çok kere iş ve finansman münasebeti mevcut olan ana şirketle bunun kontrol ve nüfuzu altında bulunan bağlı şirketlerin kendilerine ait bilânçoların tek başına incelenmesi ile işletmelerin malî bünyelerine nüfuz etmek hemen hemen imkânsızdır. Zira bahis konusu ilişkilerin işletmelerin bilânçolarında yarattığı bir takım fiktif kıymetlerin tasfiyesine ve gerçeğe uygun olmayan durumların düzeltilmesine ihtiyaç vardır.

İktisadi yönden şirketler arasındaki gruplaşmanın hedefi istihsal ve satış gücünü artırmak maksadile ticarî, sınaî ve malî temerküz ve tamamlama arzusunu gerçekleştirmektir. İktisadi faktörler dışında vergi mülâhazaları, kredi v.s. temini gibi sebepler de gruplaşmada rol oynar.

Konsolide bilânçolar, yukardaki izahlarımızdan da anlaşılacağı üzere, prensip itibarile sermaye bağı ile birbirine bağlı olan ana şirket ve tâbi (filya!) şirketlere uygulanmaktadır. Ancak, aralarında doğrudan doğruya sermaye ilişkisi olmakla beraber aynı ortak veya ortaklar tarafından kurulmuş ve birbirile çok yakın iş ve finansman münasebeti mevcut olan şirket veya şahsi firmaların mali bünyelerinin incelenmesinde de konsolide bilânço tanzimine ihtiyaç görülebilir.

Konsolide Bilânçoğu Gerektiren Sebepler

Bir şirketin doğrudan doğruya veya dolaylı olarak sermaye iştiraki suretile bir çok şirketler kurması mümkündür. Ancak bahis konusu iştirak mahiyeti itibarile yeni bir sermayeye tekâbül etmediğinden kurulmuş olan şirketlerin teminatı ana şirketin sermayesinden ibaret kalır. Şube tesisi ile de ana şirket bilânçosunda kontrolü oldukça güç olan fiktif bir kıymet artışına sebebiyet verilmiş olur.

Bu mekanizmayı birer misâlle daha açık bir şekilde izah etmek faydalı olacaktır.

1 — Diğer Bir Şirketin Sermayesine İştirak (Partisipation)

Bilânçosu aşağıda gösterilen A şirketi sermayesinin % 50'si ile 5.000.000.— TL. sermayeli B şirketine iştirak etmiş olsun.

A Şirketinin Bilânçosu

Kasa	3.000.000.—	Sermaye	5.000.000.—
Ma'lar	2.000.000.—		
	<hr/>		<hr/>
	5.000.000.—		5.000.000.—

Bu takdirde A şirketinin bilânçosu şu şekli alır:

A Şirketi Bilânçosu

Kasa	500.000.—	Sermaye	5.000.000.—
Mallar	2.000.000.—		
İştirak	2.500.000.—		
	<hr/>		<hr/>
	5.000.000.—		5.000.000.—

B şirketinin bilânçosunun da aşağıdaki kalemlerden teşekkül ettiğini fark edelim.

B Şirketi Bilançosu

Kasa	250.000.—	Sermaye	5.000.000.—
Mallar	2.250.000.—		
Makineler	2.500.000.—		
	<hr/>		<hr/>
	5.000.000.—		5.000.000.—

Bahis konusu iştirak olayı neticesinde B şirketinin sermayesi 2.500.000.— TL. artmış ve nominal sermayeler toplamı 10.000.000.— liraya yükselmiştir. Bu sermayenin dayandığı gerçek aktifi tesbit edebilmek için her iki şirketin bilançolarını bir araya toplamamız kâfidir.

Her iki Şirketin Bilançoları

Kasa	750.000.—	Sermaye	10.000.000.—
Makineler	2.500.000.—		
İştirakler	2.500.000.—		
	<hr/>		<hr/>
	10.000.000.—		10.000.000.—

Görüldüğü gibi 10 milyon milyon lira sermaye karşılığında 7.5 milyon liralık bir gerçek aktif mevcuttur. Diğer bir deyimle A şirketinin B şirketine yatırdığı 2.5 milyon lira sermaye A Şirketi için bir değer taşımamaktadır. Bu durum, konsolide bilanço tanzimini gerektiren belli başlı sebeplerden birini teşkil eder.

Prensip itibarile sermayesinin asgari % 50'si başka bir şirkete ait olan firma tâbi şirket veya fiyâl şirket sayılmaktadır. Ana şirket, sermayesine % 50 nisbetinde iştirak ederek başka bir şirketi kontrolü altına alabileceği gibi kendisine tâbi şirketleri vasıtasile de aynı gayeye erişebilir.

Meselâ: A şirketi; B şirketinde % 70, C şirketinde % 40 nisbetinde ortaktır. Bu sonuncu nisbet doğrudan doğruya bir kontrol hakkı verecek hadde değildir. Ancak B şirketi de C şirketinde bilfarz % 20 nisbetinde hisseye sahip bulunuyorsa, A şirketi de C şirketi üzerinde (% 40 + % 20) kontrol hakkı elde etmiş olur.

2 — Fiyâl Tesisi

Fiyâl kurmuş olan bir şirketi misâl olarak ele alalım; Ana (A) şirketle, fiyâl (B) şirketinin bilançosu aşağıdaki gibidir.

A Şirketi

Kasa	250.000.—	Bankalar	600.000.—
Alacak Senetleri	750.000.—	Ödenecek Senetler	400.000.—
Müşteriler	900.000.—	Alacaklılar	900.000.—
Mallar	500.000.—	Sermaye	750.000.—
Filyal	250.000.—		
	<hr/>		<hr/>
	2.650.000.—		2.650.000.—

B Şirketi

Kasa	150.000.—	Ana Şirket	250.000.—
Alacak Sen.	500.000.—	Bankalar	500.000.—
Müşteriler	650.000.—	Ödenecek Sen.	300.000.—
Mallar	400.000.—	Alacaklılar	650.000.—
	<hr/>		<hr/>
	1.700.000.—		1.700.000.—

Birinci bilançonun tanzim şekli muhasebe prensiplerine tamamiyle uygundur. Ancak filyaldan olan 250.000 lira tutarındaki sermaye payının mahiyeti ve gerçek kıymeti incelenmeye muhtaçtır. Gerçekten, bu meblağ, bir çok aktif ve pasif kalemlerin bakiyesinden ibarettir. Aktif kıymetlerin değerlendirme şekli ve terkihi nasıldır?

Amortismanlar muntazam bir şekilde ayrılmış mıdır? Ana şirketin bilançosundan bu suallerin cevaplanması imkânsızdır.

Bir şirket, misâlimizde olduğu gibi, diğer bir şirketin aksiyonlarını tamamen elinde bulunduruyorsa, sadece aksiyonlarının sahibi değil fakat bütün aktif ve pasifi ile şirketin sahibi durumundadır. Bu itibarla, ana şirket, gerçek mali bünyesini ortaya koyacak şekilde bir bilanço tanzim etmek istiyorsa her iki şirketin aktif kıymetleri ile pasifini birleştirerek konsolide bir bilanço tanzim etmek zorundadır.

3 — Ana Şirketle Tâbi Şirketler Arasında İş ve Finansman Münasebeti

Ana şirketle tâbi şirketler ekseriye istihsal, tedarik, satış gibi bir birini tamamlayıcı mevzularda çalıştığından aralarında normal bir iş münasebeti meydana gelir. Gerek bu münasebet, gerekse şirketler arasında cereyan eden finansman muameleleri mali bünyeyi etkileyen neticeler doğurabilir. Bu durumu aşağıdaki bilanço yardımı ile biraz daha açıklayalım.

Ana Şirkete ait Bilânço Şöyledir.

Kasa	350.000.—	Bankalar	1.100.000.—
Senetli Alacaklar	800.000.—	Senetli Borçlar	900.000.—
Mallar	800.00.—	Senetsiz Borçlar	1.200.000.—
Senetsiz Alacaklar	2.000.000.—	Sermaye	4.000.000.—
İştirakler	1.000.000.—		
Sabit Kıymetler	2.250.000.—		
	<hr/>		<hr/>
	7.200.000.—		7.200.000.—

Görüldüğü gibi bilânçoda alacaklar nakdi kıymetlerle birlikte kısa vadeli borçları karşılayabilecek seviyededir. Ancak bilânçonun bu müsait görünüşü alacakların kısa vâdeli oluşuna ve tahsil kabiliyetine bağlıdır. Ele aldığımız misâlde senetsiz alacakların % 60'ının tâbi şirkete yapılan satışlardan, gerisinin de yapılan finansmandan ileri geldiğini farzedelim. Bu takdirde, alacakların tahsil kabiliyetini ve vâdelerini öğrenebilmek için bu şirketin bilânçosunu incelememiz gerekecektir. Eğer tâbi şirket satın aldığı emtiayı henüz satamamış ve aldığı borç parayı da uzun vâdeli işlerde kullanmış ise tabiatile normal bir borç ödeme gücüne sahip olamayacak bu durum, dolayısıyla ana şirketin mali bünyesini etkiliyecektir.

Bu misâlin de ortaya koyduğu gibi, ana şirketin mali bünyesinin sadece kendi bilânçosu üzerinden incelenmesi yanıltıcı sonuçlar vermektedir. Bu incelemenin diğer firmalar ile bir arada yapılması ise ekseri hallerde konsolide bilânçonun düzenlenmesine ihtiyaç göstermektedir.

Konsolide Bilânçoların Düzenlenmesi İle İlgili Esaslar

Konsolidasyon işleminin tatbikatında ve bilânçonun düzenlenmesinde bazı prensiplerin gözönünde bulundurulmasına ihtiyaç vardır. Bunlar da esas itibarile aşağıdaki noktalarda toplanmaktadır.

1— Bilânçoları konsolide edilecek şirketlerde ana şirketin asgari % 50 nispetinde bir iştirake sahip olması zorunludur. Bu nispete ulaşılamamakla beraber ana şirket ve gruba dahil şirketlerden her hangi birinin hissesi şirketlerin sermaye toplamında % 50 nispetini aştığı takdirde de konsolidasyon yapılabilir. Bu şekilde sağlanan nispet mülkiyeti değil, fakat bir kontrol hakkının mevcudiyeti ifade eder.

2 — Faaliyet konuları birbirinden tamamen farklı olan şirketler için konsolide bilânço tanzimi uygun değildir; Meselâ bir banka, bir otel işletmesi, bir sanayi işletmesinin bilânçolarının konsolidasyonun-

da grubun genel durumu hakkında bir netice çıkarmak mümkün olmaz.

3 — Münferit bilançoların tanzim tarihleri aynı olmalıdır. Mamefi bu tarihler arasında az bir zaman farkı mevcut olabilir.

4 — Gruba dahil şirketlerden birinin büyüklüğü (sermaye veya iş hacmi bakımından olabilir) önemsiz ise, bu firmanın bilançosu konsolidasyona dahil edilmeyebilir.

Bilançonun tanzim tarihinden itibaren şirketlerden biri faaliyetine son vermiş veya tasfiye edilmiş veyahut kendisile iştirak münasebeti sona ermiş ise, bu şirkete ait bilanço da nazara alınmamalıdır.

Yukardaki açıklamalardan konsolide bilançonun sadece şirketlere ve bunlardan teşekkül eden gruplara uygulanacağı anlamı çıkarılmamalıdır. Aralarında sermaye bağı olmasa dahi aynı ortak veya ortaklara ait şirketler ile şahsi firmaların teşkil ettiği gruplar için de, özellikle bu firmalar arasında iş veya finansman rabitasının mevcut olduğu hallerde, konsolide bilançolar tanzim olunabilir.

Konsolide bilanço çalışmalarından sıhhatli bir sonuç alınabilmesi için gruba dahil şirketlerde aynı hesap plânının tatbiki gerekir.

Bahis konusu şirketlerin kendi aralarında yaptıkları alış ve satışlar, bunlardan doğan borç ve alacaklar, finansmandan doğan kayıtlar, gruba dahil bir şirketten alınan mallar özel hesaplarda takip edilmeli ve bu hesapların bakiyeleri bilançoların «açıklayıcı notlar» kısmında ayrıca gösterilmelidir.

Konsolide bilanço tanziminden beklenen gayenin sağlanabilmesi, yani grubun gerçek aktif ve pasifi ve öz sermayesini tesbit için yapılması gerekli son ameliyeler de şunlardır:

a) Ana şirketin aktifinde yer alan tâbi veya fiyalyal şirketlere yatırılmış sermayeyi temsil eden «iştirakler» kalemi sermayeden çıkarılmak suretile ortadan kaldırılır. Bunun yerine tâbi veya fiyalyal şirketlerin aktif ve pasifi ilâve edilir. Ana şirket bilançosunda iktisap bedeli ile görünen iştirakler yerine ithâl edilen aktif ve pasif kıymetlerin muhasebe değeri arasında fark çıktığı takdirde ana şirketin sermayesi bu fark kadar artar veya eksilir.

b) Ana şirket ile diğer şirketler arasında gerek mal alış ve satışından gerekse borç alma ve verme muamelelerinden ileri gelen borç ve alacak hesapları karşılıklı olarak tasfiye edilir. Grup içinde dahili muamelelere tekâbül eden bu kayıtların kaldırılması ile şirketlerin gerçek aktif ve gerçek pasif toplamları ortaya çıkmış olur.

c) İştirak edilen şirkette küçük pay sahipleri bulunduğu takdirde bu şirketin öz sermayesi ana şirketle bunlar arasında hisseleri nisbetinde taksim edilir. Konsolide bilançoda küçük pay sahipleri (Minoniterler) ayrıca gösterilir.

Konsolide Bilanço Örneği

Konsolide bilançonun düzenlenmesinde uygulanan esasları ve yapılan işlemleri gösterir bir misâl aşağıda verilmiştir.

A ana şirket ile B tâbi şirketinin 31.12.1964 tarihli bilançoları şöyledir:

A Ana Şirketin Bilançosu

Kasa	550.000.—	Bankalar	2.650.000.—
Senetli Alacaklar	1.250.000.—	Senetli Borçlar	850.00.—
Senetsiz Alacaklar	1.600.000.—	Senetsiz Borçlar	1.300.000.—
Diğer Alacaklar	1.050.000.—	Sermaye	5.000.000.—
Stoklar	1.250.000.—	İhtiyat	1.250.000.—
İştirakler	2.500.000.—	Bilanço kârı	900.000.—
Sabit Kıymetler	3.750.000.—		
	<hr/>		<hr/>
	11.950.000.—		11.950.000.—

B Tâbi Şirketin Bilançosu

Kasa	400.000.—	Bankalar	350.000.—
Senetli Alacaklar	1.750.000.—	Senetli Borçlar	200.000.—
Senetsiz Alacaklar	1.900.000.—	Senetsiz Borçlar	700.000.—
Stoklar	3.800.000.—	Diğer Borçlar	900.000.—
		Sermaye	5.000.000.—
		İhtiyat	450.000.—
		Bilanço Kârı	250.000.—
	<hr/>		<hr/>
	7.850.000.—		7.850.000.—

Bilançolar hakkında alınan açıklayıcı bilgilere göre A şirketi; B şirketinden yaptığı satışlar neticesinde 700.000.— TL. finansmandan dolayı da 900.000.— TL. alacaktır.

A şirketi B şirketindeki iştirakinden aldığı % 50 nisbetindeki kârı, kâr ve zarar hesabına geçirmiştir.

Yukarıdaki bilgilere göre, konsolide bilanço düzenlemek için aşağıdaki işlemler yapılır.

— Ana şirketin aktifinde yer alan 2.500.000.— lira kıymetindeki

iştirak hissesi sermayeden düşülür; bu şirketin geri kalan sermayesi de tâbi şirketin diğer ortaklarına ait özel sermaye hesabına nakledilir.

— B şirketinin ihtiyat ve bilânço kârı % 50 nisbetinde ana şirketle adı geçen şirketin diğer ortakları arasında tevzi olunur.

— A şirketi iştiraki olan B şirketinden aldığı kârı (125.000.— TL.) kâr ve zarar hesabına intikal ettirdiğinden, kârdan bu mükerrerlik ifna edilir; bu maksatla alınan kâr, ana şirket bilânçosundan B şirketinin borcundan ve bilânço kârından karşılıklı olarak tenzil edilir.

— Gerek satış ve gerekse finansmandan ileri gelen 700.000.— TL. ve 900.000.— TL.'lik alacak kalemlerinin kayıtlı oldukları senetsiz alacaklar ve diğer alacaklar hesapları B şirketinin senetsiz borç ve diğer borç hesapları ile karşılıklı olarak ifna edilir.

— Bilânçoların geri kalan ve gerçek aktif ile gerçek pasifini teşkil eden kalemler toplanır.

Bu işlemler neticesinde düzenlenmiş olan konsolide bilânço aşağıda gösterilmiştir.

K o n s o l i d e B i l â n ç o

Kasa	950.000.—	Bankalar	3.000.000.—
Senetli Alacaklar	3.000.000.—	Senetli Borçlar	1.050.000.—
Senetsiz Alacaklar	2.800.000.—	Senetsiz Borçlar	1.300.000.—
Diğer Alacaklar	25.000.—	Sermaye	5.000.000.—
Stoklar	5.050.000.—	İhtiyat	1.475.000.—
Sabit Kıymetler	3.750.000.—	Bilânço Kârı	900.000.—
		Küçük pay sahiplerinin (Minoniterler)	
		Sermaye	
		» payı	2.500.000.—
		» İhtiyat	
		payı	225.000.—
		» Kâr payı	125.000.—
Toplam	15.575.000.—	Toplam	15.575.000.—

Konsolide Gelir Tablosu (Kâr ve Zarar Hesabı)

Konsolide gelir tablosu (kâr ve zarar hesabı) Konsolide bilânço çalışmalarını tamamlayıcı bir nitelik taşır. Gerçekten, ana şirket ve iştiraklerinden teşekkül eden bir grubun konsolide edilmiş bilânçosu-

nun tahlil edilebilmesi için bu grubun gerçek iş hacmi, satışlarının maliyeti ve fiili kârının bilinmesine de ihtiyaç vardır.

Konsolide gelir durumu tablosunun düzenlenmesinde ana şirketle, iştirak veya fiyalyal şirketler birer şube gibi mütalâa olunur ve aralarındaki muamelelerden doğmuş olan kâr ve zararlar ortadan kaldırılır. Ancak şu hususu da işaret etmek gerekir ki; grup halinde faaliyet gösteren firmalar arasındaki muameleler özellikle kâr ve zarar açısından oldukça komplikedir. Şirketler arasında husule gelen bir kısım kârların fiktif olmasına karşılık bir kısım kârlar realize edilmiş sonuçları ifade eder. Meselâ A Şirketinin B ye % 5 kârla 500.000.— TL. kıymetinde mal sattığını farz edelim. B şirketi de satın aldığı bu malları % 10 kâr ilâvesiyle piyasaya sattığı takdirde grubun bu satıştan sağladığı kâr % 15'e yükselecektir. Şu halde A şirketinin elde ettiği kâr, grup dahilinden dahi olsa, gerçek bir kârı ifade etmektedir. Buna karşılık, henüz gerçekleşmemiş bir muameleden ileri gelen kârlarla, ana şirketin iştiraklerinden sağladığı gelirin (dividant) konsolide kâr ve zarar hesabında nazara alınmaması icap eder. Meselâ, A şirketinin B şirketine 300.000.— TL. kıymetinde mal sattığını ve bilânço tarihinde bu malların B Şirketinin stoklarında kaldığını farz edelim. Bu yoldan sağlanan kâr grubun aktifinde gerçek bir kıymet artışına tekâbül etmediğinden B firmasının stoklarından düşülmek suretiyle bertaraf edilmelidir.

Gruba dahil firmalar arasında cereyan eden alış verişler grubun iş hacminin fuzuli olarak kabarması ile sonuçlanacağından bu nevi satışların genel satış toplamından düşülmesi gerekir. Satış rakamlarına paralel olarak alışlar da azalacağından satılan malın maliyeti rakamı da tashi edilmiş olacaktır. Ayrıca, şirketler arasında husule gelen ve yukarda ifade edildiği gibi, stoklar kıymetlerinde yapılan indirimle ifna edilen fiktif kârın da satılan malın maliyetini, yapılan indirim nisbetinde etkileyeceği aşikârdır.

**TİCARET BANKALARINDA
KREDİ KARARININ ALINMASI**
(İstihbarat Tetkikleri)

— I —

Dr. Cevat SARIKAMIŞ

Bir firmaya kredi vermek veya vermemek şeklinde alınan kararlar herhalde çeşitli ve önemli neticeler doğuracak mahiyettedirler. Zira alınan karar sadece karar veren bankanın faaliyetlerine tesir etmekle kalmayıp kredi talebinde bulunmuş olan firmanın müstakbel faaliyetlerinin seyrini değiştirecek ve memleket ekonomisine yön veren firma faaliyetlerinin şu veya bu yönde gelişmesine sebep olabilecektir. Oldukça şümüllü ve önemli neticeleri olan kredi kararının sağlam esaslara istinat ettirilmesi gerekir. Bu sağlam esaslar her ihtimal ve alternatifi gözönünde bulundurmaya imkân verecek genişlikte bilgilere sahip olmak ve karara ilmi bir usulle ve sistematik bir şekilde ulaşmakla imkân dahiline sokulabilir. Kredi riskini tayine hizmet eden bütün bilgiler mevcutsa ve bunlar doğru ve objektif bir şekilde tefsir edilip kullanılabilmişse alınmış kararın isabetli olmaması sadece tahmini önceden mümkün olmıyan hadiselerin oluşması neticesidir. Mamafih önceden görülemiyen durumların ortaya çıkması çok az vak'alarda olmaktadır (1).

Kredi kararları almakla görevli her şahıs veya gurubun karar verme vetiresini kendi ihtiyaç ve imkânlarına göre tayin ve tesbit edeceği tabiidir. Meslek hayatında edinilen tecrübeler ve ciddi çalışmalar pratik olan en münasip usulü muhakkak elde ettirecektir. Yalnız şurası açıktır ki kullanılan metod ne olursa olsun lüzumlu bilgilere sahip olunmaksızın alınacak kararların sağlam olacağı münakaşalıdır. Diğer taraftan sistematik ve ilmi bir usulle çalışmayı itiyat edinmemiş bir kredi memurunun sahip olduğu bilgilerden âzami istifade sağlaması ve kısa zamanda neticeye ulaşması da şüphelidir.

(1) Chapin, A.F. and Hassett Jr., G.E., **Credit and collection Principles and Practice**, Seventh Edition; New York: McGraw-Hill Book Co., 1960, sahife 115.

Şümüllü bir karar için ise kredi riskinin tayini yanında başka bilgilerin de kullanılması zarureti vardır. Bu bilgilerin başında talep edilen kredinin kârlılığı, banka yüksek sevk ve idarecilerinin tespit etmiş oldukları kredi politikalarına ve mevzuata uygunluğu ve nihayet bankanın kendi iş şartları gelmektedir. Bu bölümde kredi kararını oluşturan bilgiler geniş bir şekilde tetkik edilerek isabetli kararlar alabilmek için onlardan nasıl faydalanılacağı izah edilecektir.

Kredi Riskinin Tayini

Bir kredinin riskini tayin eden iki faktör mevcuttur. Bunlardan birincisi kredi talebinde bulunan firmanın bu krediyi vâde tarihinde ödeme iktidarına sahip olup olmayacağı, ikincisi ise ödeme iktidarı olduğu halde geri ödeme arzusu duyup duymıyacağıdır (2). Ödeme kabiliyeti müşterinin vâde tarihinde borcu geri ödemeye yeter nakde sahip olmasına bağlıdır. Şu halde kredi riski tayin ve tesbit edilirken kredi talebinde bulunan firmanın bu gün alacağı krediyi müstakbel bir tarihte ödemeye yeter fona sahip olup olmayacağını araştırmak zarureti vardır. Ödeme arzusu ise müşterinin taahhütlerine olan bağlılığının ve dürüstlüğünün derecesile aynı istikamette değişir. Taahhütlerine fazla bağlılık göstermeyen, muhitinde dürüst ve namuslu bir iş adamı olarak tanınmayan bir firma idarecisinin talep ettiği krediyi geri ödeyeceği şüpheyle karşılaşılır. Şu halde kredinin vâdesi tarihinde borcu geri ödemeye yeter fonlara sahip olmamak ihtimali kadar bu fonlara sahip olduğu halde onları taahhütlerini yerine getirmek için kullanma arzusu duymamak da talep edilen kredinin risk derecesini tayin eder ve ödeme iktidarı ve ödeme arzusunun az olması nisbetinde ise kredi riski artar.

Demek oluyor ki kredi riskini tayin için kredi talebinde bulunan firmanın vâde tarihinde ödeme iktidarına sahip olup olmayacağı ve sevk ve idarecilerin taahhütlerine sadakat, dürüstlük ve ahlâk derecelerini tesbit ve takdir etmek gerekmektedir. Ödeme iktidarına sahip olma bir taraftan sevk ve idarecilerin idare kabiliyet ve basiretlerine diğer taraftan ise firmanın geçmişte, hâlde ve gelecekte sahip olduğu ve olacağı mali bünyesine bağlıdır. Mamafih denilebilir ki firmanın sahip olduğu ve olacağı mali bünyesi sevk ve idarecilerin idare kabiliyetlerinin derecesi, firmanın sağlam bir mali bünyeye sahip olacak mali imkânlarla malikiyeti ve nihayet içinde faaliyet gösterilen iktisadi hayatın durumu tarafından oluşturulmaktadır. Bu sebeple kredinin asgari üç K'sından

(2) Adı geçen eser, s. 47.

ikisi, Kapasite ve Kapital ile iş şartlarının tetkik ve kıymetlendirilmesi ödeme kabiliyeti hakkında tahlilciyi aydınlatacaktır. Firma sevk ve idarecilerinin dürüstlük, iş ahlakı ve taahhütlerine sadakatları ise kredinin üçüncü K'sı Karakter mefhumu içersinde tetkik ve mütalâa edilmektedir ki firmanın cari mali bünyesi ve iş şartları gibi maddi diyebileceğimiz değerlerden tamamen ayrı manevi değerler toplamından ibaretür.

Kredi riskini tayin eden hususlar Karakter, Kapital, Kapasite ve iş şartları başlıkları altında tetkik edilebildikleri gibi riski tayin için lüzumlu bilgiler başka bir şekilde de tasnif edilebilirler. Bu tasnif tarzına göre kredi riskini meydana getiren üç faktörün mevcudiyetinden bahsedildiğini ve bunların şahsî faktör, malî veya finansman faktörü ve iktisadi faktör olduklarını söyleyebiliriz. Bu üç faktör bir araya gelerek talep edilen kredinin riskini tayin etmektedirler. Şu halde kredi riski tayin ve tesbit edilirken bu faktörler ayrı ayrı tetkik edilerek risk üzerinde ne yönde müessir oldukları takdir olunmalı, sonra her üçünün bir arada kredi riskini hangi noktada ortaya çıkardıkları araştırılmalıdır (3).

1. Şahsî Faktör

Alınmış olan krediyi geri ödeme arzusu, hiç şüphesiz, kredinin riskini tayin eden önemli bir unsurdur. Sahip olduğu fonları borcunu geri ödemek yerine başka maksatlar için kullanmak itiyat ve karakterinde olan bir şahsa veya firmaya açılacak kredinin vâde hitamında tahsil edilebilme ihtimali, herhalde çok zayıf olacaktır. Keza, firmayı basiret ve maharetle sevk ve idare etme kabiliyetini haiz olmıyan idareci veya idareciler gurubunun iş başında bulunduğu bir teşebbüsün talep ettiği krediyi geri ödemeyi mümkün kılacak fonları yaratacak şekilde kullanması da şüphelidir. Bu sebeplerle kredi risk takdircisinin şahsî faktörü önemle gözönünde bulundurması, sevk ve idarecilerin moralitesi, karakteri, sevk ve idare, yeni durumlara intibak ve yaratıcılık kabiliyetlerini teferruatlı bir şekilde tetkik ve takdir etmesi, sağlam bir karara ulaşabilmesi için elzemdir. Bu hususların tahkik ve takdir edilmesi umumiyetle bir hayli zordur. Fakat şahsî faktörün hakkile takdiri çoğu kere talep edilen kredinin riski hakkında kıymetli malûmat verir (4). Nitekim, geçmişte ilmi kredi tahlilleri yapmaksızın ve sadece müstakbel

(3) Sarıkamış, Cevat, **Bankaların Açacakları Krediler İçin Talep Sahiplerinden Alacakları Hesap Vaziyeti ve Tahlil Esasları Semineri**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 20, 1963, s. 64.

(4) Davis, C. R., **Credit Administration**, New York: American Institute of Banking, 1949, sahife 223.

borçlunun karakterini takdir etmek suretile kredi kararları alınmakta ve bu kararların isabet dereceleri de yüksek olmaktadır (5). Bugün dahi şahsî faktörün aleyhte tecelli ettiği, yani kredi talep eden firma idarecilerinin moraliteleri ve iş bilirlikleri hakkında açık ve kesin şüphelerin bulunduğu bir durumda kredi talebini mali ve iktisadî faktörleri nazarı dikkate almadan red etmek bankayı ileride karşılaşacağı tahsil edememe tehlikesinden koruyacaktır. Zira, karakter veya kapasite noksanlığı kapital fazlalığı ile hiç bir zaman telâfi edilemez (6). Yalnız bu ifademiz, sadece şahsî faktörü değerlemek suretile sağlam kredi kararları alınmanın mümkün olduğu finansman faktörü ve iktisadî faktörün tetkikine lüzum olmadığı mânasına alınmamalıdır. Karakter, Chapin and Hassett, Jr.'nın dediği gibi, krediyi geri ödemek için lüzumlu fonları (kapitali) istihsal eden dinamoyu (kapasiteyi) harekete geçiren şalterdir (7). Bu üç elemandan birinin noksanlığı, pek tabiidir ki, istenilen neticenin alınmasına mani teşkil edecektir.

Kredi kararları almakla vazifeli şahıslar umumiyetle karakteri ta'minkâr bir kredi riski için esas teşkil eden faktörlerin başında sayarlar. Bu husus mantikî görünmektedir, zira kredinin iyi bir risk teşkil edebilmesi için talep eden şahsın geri ödeme arzusunu taşıması, hatta, daha ileri, geri ödemeye karar vermiş olması lâzımdır. Geri ödeme arzusu taşımak ve kararlı olmak karakter ile aynı istikamette değişir. Kuvvetli bir kapital faktörüne istinaden açılan kredi karakter faktörünün zayıflığı dolayısıyla vâdede tahsil edilemediği zaman belki mahkeme ve icra kanalıyla banka alacağını geri alabilir. Fakat yapılacak masraflar ve bu işler için sarfedilecek zaman, hiç bir zaman, bu kredinin temin ettiği maddî menfaatten az olmayacaktır (8).

Karakterin takdiri oldukça zordur. Çünkü kat'i bir ölçü birimi yoktur (9). Onu sadece yüksek, büyük, az gibi kelimelerle gayrimaddî bir şekilde ifade edebiliriz. Karakter umumi bir terimdir ve şahsın şerefli-liği, mütecanisliği, itimat edilebilirliği, dürüstlük ve moralitesi gibi kıymetleri içine alır (10). Bu kıymetlerin takdi redilmesi ve değerlendirilmesi

(5) Robinson. R. I., *The Management of Bank Funds*, New York; McGraw-Hill Book Company Inc., 1951, s. 127.

(6) Chapin and Hassett, Jr., *op. cit.* s. 48.

(7) Adı geçen eser, s. 51.

(8) Adı geçen eser, s. 51.

(9) Reed, E. W., *Commercial Bank Management*, New York; Harper and Row, Publishers, 1963, s. 218.

(10) Williams. C. W., *A Credit Department, A Training Ground for the Bank Loan Officer*; Robert Morris Associates 1958, sahife 88.

rilmesi neticede karakter hakkında bir fikir verecektir. Karakteri takdir etmenin en müessir yolu, mevzu bahis şahsı yakından tanımaktır. Bu sebeple müstakbel müşterinin geçmişi hakkında her şeyi öğrenmek gerekir. Kanunlara sadakati, mütecanisliği ve temiz bir hayat sürmesi iyi karakter sahibi olmanın işaretleridir (11). Kredi talep eden şahıs veya şahısların, arkadaş ve dostları arasındaki umumi itibarı, iş ve mesai arkadaşları, işçi ve müstahdemleri ve rakiplerinin nazarında sahip olduğu itibar, içki, kumar, yardım ve kültür faaliyetleri gibi şahsî itiyatları, ailesinin tarihçesi, mevcut aile içi münasebet ve tesirleri ve nihayet iş hayatındaki sicili tetkik edilmek suretile karakterleri hakkında fikir sahibi olunabilir (12).

Bir şahıs iyi zamanlarda namuslu ve dürüst olabilir. İyi kâr edilirken ve iş şartları müsait ve borcu ödemeye yeter fonlara sahip olduğu bir zamanda borcu geri ödemek arzusu duyacak kadar dürüst olmak kolaydır. Bu sebeple, karakter takdir edilirken müstakbel müşterinin geçmişin iyi zamanlarındaki moral davranışları yanında zor ve gayri müsait şartların hüküm sürdüğü devrelerdeki davranışları ve hareketleri de gözönünde bulundurulmalıdır. Kredi tahlilcisi karakteri her açıdan ve her türlü şart ve durumlarda tetkik etmeli ve kötü şartların hüküm sürdüğü zamanlarda dahi müşterinin borcunu geri ödeme arzu ve kararında olacağına ve geri ödeme için elinden gelen gayreti esirgemiyeceğine kanaat getirmediğçe bu faktör hakkında müsbet kanaat sahibi olunmalıdır (13).

Sahip ve idarecilerin aynı şahıslardan ibaret olduğu şahıs firmaları veya iki üç ortaktan müteşekkil şahıs şirketlerinin geri ödeme arzu ve kararlılığını sahip veya ortakların karakterlerini takdir etmek suretile araştırmak mümkündür. Büyük sermaye şirketlerinde ise çoğu kere idareci ve sahipler ayrı şahıslardır. Şirketin genel politikaları ortaklar tarafından hazırlanır ve profesyonel idarecilerin vazifesi firmayı bu politikalara göre sevk ve idare etmekten ibarettir. Bu durumlarda sevk ve idarecilerin karakterleri yanında politikaları tesbit eden ortakların karakterleri de tahkik ve takdir edilmelidir (14).

Cesametın banka kredi memuruna yüklediği, müteaddit şahısların karakterini takdir etme külfeti, büyüklüğün neticesi olan bir avantaj tarafından telâfi edilmektedir. Büyük sermaye şirketlerinde politika

(11) Chapin and Hassett, Jr., *op. cit.*, s. 52.

(12) Williams, C. W., *op. cit.*, s. 88

(13) Davis, C. R., *op. cit.*, s. 66

(14) Williams, C. W., *op. cit.*, s. 90.

kararları bir grup tarafından alındığı ve bu kararlar birden fazla idareci tarafından tatbik edildiği için müşterek bir şerefsizliğin ortaya çıkma ihtimali azalmakta, dahili kontrol mekanizması karakter faktörünün yüksek kalmasını imkân dahiline sokmaktadır (15).

Yüksek bir karaktere sahip olmak yani vâde tarihinde alınmış krediyi geri ödeme arzusunun taşınması, o kredinin geri ödeneceğini hiç bir zaman garanti edemez. Alınmış krediyi, diğer işletme fonları ile birlikte borçları ödemeye yeter fon yaratacak şekilde kullanma iktidar ve kabiliyetinin noksanlığı yüksek bir karakter tarafından telâfi edilemeyecektir. Bu sebeple şahsi faktör takdir edilirken sevk ve idarecilerin veya sahiplerin karakterleri yani şereflielik, mütecanislik, itimat edilebilirlik ve dürüstlük gibi moral değerleri yanında iş yapma kapasiteleri de tetkik ve tahkik edilmelidir (16). Kapasite mefhumu ile sevk ve idarecilerin sevk ve idare, değişen iş şartlarına intibak ve işletmenin faaliyette bulunduğu zaman ve zemine uyabilme kabiliyetleri ifade edilmektedir. Bir idarecinin sevk ve idare kabiliyeti takdir edilirken onun yaşı, iş tecrübesi, tahsil ve eğitim durumu ve mizacı ayrı ayrı ve hep birlikte nazarı dikkate alınmalıdır (17).

Sevk ve idare kabiliyetinin mevcudiyetinin en önemli delili işletmenin kârlılık durumudur. Fakat şurası hatırdan çıkarılmamalıdır ki iktisadi şartlar firmanın kârlılığına büyük çapta tesir eder. Bu sebeple sevk ve idare kabiliyeti takdir ve bu maksatla firmanın geçmişteki kârlılık durumları tetkik edilirken o devrelerde hüküm sürmüş iş şartları da göz önünde bulundurulmalıdır. Bütün firmaların kâr ettiği zamanlarda kârla kapanmış faaliyetler kapasitenin doğru bir ölçüsü olamaz. İdare kapasitesinin en doğru ölçüsü, her halde, konjonktürün düşük olduğu devrelerde kâr edebilmek, hiç değilse zarar etmemektir (18). Keza, firmanın cesameti de sevk ve idare kapasitesi takdir edilirken gözönünde bulundurulmalıdır. Küçük bir firmayı idare etmekte maharet gösteren bir müşteri, firması büyüyüp kendisinin tek başına idare edemeyeceği bir noktaya ulaştınca vazife ve selâhiyetleri başkalarına delege etme ve firmanın umumî sevk ve idaresi ile meşgul olma kabiliyetini gösteremiyebilir ve bu durum genişleme neticesi kredi ihtiyacı duyan küçük firmalar için her zaman bahis mevzuu olabilir.

Değişen iş şartlarına intibak edebilme kapasitesi de bir iş adamının sahip olması gereken vasıflardandır. Bu vasfa sahip olmayan bir müş-

(15) Adı geçen eser, s. 90.

(16) Chapin and Hassett, Jr., *op. cit.* s. 52.

(17) Williams, C. W., *op. cit.*, s. 91.

(18) Adı geçen eser. s. 91.

teriyeye açılacak kredi, şartların değişmesi neticesi işlerin kötüye gitmesiyle tahsil edilememeye tehlikesine düşebilir. Müstehlik talep ve tercihinin değişmesi, teknik ilerlemeler, ilim ve fennin terakkisi işletme sevk ve idarecilerini istihsal, pazarlama, finansman, stoklama ve istihdam politika ve usullerinde değişen şartlara uyacak istikamette tadilat yapmaya zorlayabilir (19). Bu tadilatı zamanında yapmayı başaramıyan firmaların uzun zaman faaliyette bulunabilecekleri şüphelidir. Bu sebeple kredi riskini tayin eden faktörlerden şahsi faktör içerisinde sevk ve idarecilerin değişen şartlara intibak kabiliyetleri de mütalâa ve tahkik edilmelidir. Keza, kaçınılmaz olayları cesaretle karşıyabilen, bu olayların meydana koyacağı işletme için zararlı neticelerden en az zarar görmüş olarak sıyrılabilmek kabiliyetini haiz olan sevk ve idarecilerin iş başında bulunduğu bir firma hiç şüphesiz, bu vasıflardan yoksun idarecilere sahip bir teşebbüsten daha iyi bir risk teşkil edecektir.

Şahsi faktör içerisinde mütalâa ettiğimiz karakter doğrudan doğruya geri ödeme arzu ve kararlılığı ile alâkalıdır. Değişen şartlara intibak, sevk ve idare ve kaçınılmazı cesaretle karşıyabilme kabiliyetleri ise ödeme iktidarını tayin etmektedirler. Mükemmel bir istihsal ve pazarlama düzenine sahip ve firmayı malî sıkıntıya düşmeden sevk ve idare etmeye yeter sermaye ve yabancı fonları elinde bulunduran bir firmasının borçlarını tediye edebilmek için lüzumlu fonları yaratabilmesi, bu gayeye matûf olarak sevk ve idare edilmesine bağlıdır. Bu gayeyi gerçekleştirecek şekilde sevk ve idare ise bilgili, tecrübeli, basiretli, uyanık ve cesaret sahibi idarecilere ihtiyaç gösterir. Şu halde şahsi faktör içinde mütalâa edilen kapasite ileride tetkik edeceğimiz malî faktörle çok yakından alâkalı bulunmaktadır. Nitekim malî faktörün değerlendirilmesi esnasında, kredi tahlilcisi sık sık kapasiteye müracaat edecek, keza, kapasitenin müessir bir takdiri malî faktörün tetkik ve tahlil edilmesile daha çok imkân dahiline girecektir.

Şahsi faktör hakkında söylediklerimizi hülâsa edecek olursak: kredi riskini tek başına tayin edecek kadar kuvvetli bir faktör olmamakla beraber istihbarat elemanları tarafından daima en önce ele alınan bu risk faktörü kredi talebinde bulunan firmasının sahip ve idarecilerinin karakterleri, sevk ve idare, değişen şartlara intibak ve kaçınılmaz olaylara cesaret ve basiretle göğüs gerebilme kabiliyetleri tetkik edilerek değerlendirilebilir. Şahis firmaları ile sahiplerinin aynı zamanda idareci olduğu küçük kapalı ortaklıklarda şahsi faktörün takdiri bu şahısların karakterleri ile alakalıdır.

(19) Adı geçen eser, s. 91.

ter ve kapasitelerinin ayrı ayrı ve birlikte tetkiki suretile gerçekleştirilir. Sahiplerin ve idarecilerin ayrı olduğu büyük şirketlerde ise idareciler kadar politika kararları almakla görevli ortakların da kapasite ve karakterlerinin tetkiki elzemdir. Mamafih bu kabil firmalarda kararlar, umumiyetle, idare komiteleri tarafından istihsal edildiği ve müşterek bir şerefsizlik ihtimali daha zayıf olduğu için büyük şirketlerde şahsi faktörün takdiri istihbarat memurunun daha az gayretle daha müsbet netice almasını mümkün kılabilir.

Gelecek yazımızda «Mali Faktör»ün kredi kararının alınmasındaki yerini tetkik edeceğiz.

A N A D O L U

ANONİM TÜRK SİGORTA ŞİRKETİ

TÜRKİYENİN EN ESKİ VE EN BÜYÜK SİGORTA ŞİRKETİDİR

Sermayesi : 1.500.000. TL.
(Tamamen Ödenmiş)

Muamelât Merkezi : İstanbul, Karaköy, Karamustafapaşa Cad.
(Eski yolcu salonu karşısı)

Anadolu Sigorta hanı

Telgraf adresi : İmtiyaz - İstanbul
Telefon Santral : 44 75 50

H A Y A T

N A K L İ Y A T

K A Z A

Y A N G I N

Sigortalarımız için en müsait şartları «ANADOLU» da bulabilirsiniz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI ŞUBE VE AJANSLARI ŞİRKETİN
ACENTELELERİDİR.

AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞUNDA (EEC) BANKACILIK TEMAYÜLLERİ (*)

Yazan: Louis Camu
(Banque de Bruxelles S. A.
İdare Meclisi Başkanı)

Çeviren: Alparslan ALAGÖZ

Avrupa iktisadî topluluğu Bankacılığını incelerken umumi tarihçe üzerinde durmaksızın, sadece tekamülüne yönelmek şüphesizki en uygun yol olurdu. Fakat tarihçeyi ihmal ettiğimiz takdirde, Avrupa Ekonomik Topluluğu içersindeki bankaların bir araya getirilmesi için bugüne kadar fazla gayret sarfedilmemiş olduğunun, nedenlerini anlamamız güçleşirdi. Para meselelerinin (hem milletlerarası ve hem de müşterek pazar seviyesinde) aralarında katî bir tefrik yapmanın imkânsızlığına rağmen öncelikle dikkate alınması gerekir.

Şu husus muhakkaktır ki, eğer bu konferansı sizlere aylarca önce verseydim, bugün için seçmiş olduğum konuları daha değişik açıdan ele almış olurudum. O sıralarda, dikkatler Amerikan doları ve Sterling ile bunların istikrarı üzerinde toplanmıştı. Altına dönüşü uman muhafazakârlar dahi inkılâpçılara benzemişlerdi. Milletlerarası likidite meseleleri ile ilgilenilmekte ve bu mevzuda selâhiyetli kimseler tarafından muhtelif plânlar tertip ve teklif edilmekte idi.

Söylemeye lüzum yokki, bu meseleler çözümlenmemiştir ve halen hiçbir Avrupalı bankacı da bunu bilmemezlikten gelemez. Mamafih Müşterek Pazarda, hem amme makamları hem de özel sektör, Avrupa İktisadî Topluluğuna üye ülkelerinin dahili vaziyetlerinden doğan başka konularla ilgilenmektedirler. Avrupa iktisadî topluluğu üye ülkeleri istisnai bir gelişme devresinden sonra az çok süratli bir şekilde tam istihdama varmış ve bugün enfilasyonist baskılarla karşı karşıya kalmıştır. Müşterek Pazarın kurulması Millî Ekonomi sistemlerinin işleymesini ve konjoktür dalgalanmalarını kontrol altına alabilmek için amme makamlarının emrine amade vasıtaların kuvvet ve istifade derecesini hatırı sayılır bir şekilde değiştirmiştir.

(*) 17. Milletlerarası Bankacılık Yaz Okulu konferanslarından.

Bu gelişimi tasvir edebilmek için takip edilen para politikasının tesir derecesini incelemek kâfi gelecektir. Farazi bir model olarak kapalı bir ekonomiyi ele alalım. Gayet aşikârdır ki Merkez Bankası reeskont haddindeki bir artış ve bunu tamamlayıcı olarak açık piyasa muameleleri ile umumî likidite vaziyetinin takyit edilmesi, iktisadî faaliyette bir yavaşlama meydana getirecektir. Sanayiye ve Ticarete verilen kredilerin azaltılması ve amme makamlarının finansmanında daralma, nazari olarak, özel sektörde faaliyetlerin azalmasını, bütçe açığının azalmasını veya bir bütçe fazlası olmasını intaç edecektir. Dünya ülkeleri ile ticarete açık fakat bir Milletlerarası finansman merkezi olmayan küçük bir ülkede vaziyet, sözünü ettiğimiz kapalı ekonomideki vaziyete benzerlik gösterir. Fakat bu düşünce tarzı Avrupa iktisadî topluluğu üye ülkelerinin çoğunu teşkil eden büyük sınaî memleketler için doğru değildir. Bilfarz iki yıl önce Almanya iktisadî faaliyeti ve enfilasyonist baskıları faiz nisbetinin arttırılması ve likiditenin azalması sureti ile kontrol altına almağa teşebbüs ettiği zaman ne olmuştu? Yabancı memleketlerde mukim Alman vatandaşlarının paraları yahutta yabancıların kapitalleri müsait bir hadle memlekete girdi ve emre amade ödeme vasıtalarının artışı sebebiyle bu takyid edici para politikası başarısızlığa uğradı. Burada keza işaret etmek gerekir ki yabancı şahısları Alman yada sermaye yatırımında bulunmaktan vazgeçirmek gayesi ile yapılan Alman markının yeniden değerlendirilmesi (revalüasyon), ilerde başka bir revalüasyon beklendiği için tamamen aksi netice vermiştir.

Tabiidir ki bu gibi hallere kısmî bir çare bulmak mümkündür. Amme makamları kontrol ve tahditlerle sermaye girişini önleyebilirler. Böylece meselâ İsviçre Hükümeti aksiyon piyasasında fiatların aşırı şekilde yükselmesine meydan vermemek için İsviçre şirketlerine ait aksiyonların yabancılara satışını yasaklamıştır. Alman makamları da buna benzer tedbirler almışlardır. Bu cümleden olarak Alman tahvillerine sahip bulunan yabancılara ödenen tahvil faizlerinin % 25 nisbetinde vergilendirilmesi tedbiri zikredilebilir. Kendisi dünyanın diğer ülkelerinden ticarî ve malî bakımdan tecrit etmiş bir memleketin bu tutumu bu memleketin millî bütünlüğünün bir esası olarak görülebilirse de, Avrupa iktisadî topluluğu ülkeleri aralarında, insan, eşya ve sermayenin serbestçe tedavül etmesi esasını kabullenmişlerdir. Onun için mesele, sermaye hareketlerindeki serbestinin enfilasyonist baskıların kontrolü ile telif edilip edilemeyeceği meselesidir.

Bana öyle geliyor ki bu meselenin cevabı iki farklı mülâhazaya dayanmaktadır: Bir taraftan bugünkü para politikası nasıl bugün geçmişteki gibi değilse, gelecekte de bugünkü gibi olmayacaktır. Diğer taraftan, bugün için bulunacak çözüm şekilleri sadece geçici olan bir vaziyeti he-

saba katmak mecburiyetindedir. Bilhassa Őu hususu belirtmek gerekir ki Avrupanın birleşmesi Roma anlaŐmasının imzalanması ile baŐarılıŐ değildir.

Bir ekonomide aŐırı bųyųmeye mani olmak için para politikasının etkisi bugųnkų Őartlar altında azalmıŐ ise, bu politikanın faidesiz olduĐu manasına alınmamalıdır. Sermaye hareketleri sadece tahdit edici ekonomik politika uygulamaya teŐebbųs eden ųlkeler için ehemmiyet arietmez. Londra'ya gelen veya Londra'dan çıkan ani sermayenin hareketlerinde dahili politikanın tesirini gųrmek için Bųyųk Britanya'ya bir gųz atmak kâfidir. Bugųn belkide para politikasının dıŐ sermaye hareketlerinin kontrolųne inhisar ettirilmesini istemek basit bir teklif olmayacaktır. Zira dıŐ sermaye hareketlerinin ehemmiyeti tediye bilânçosunda gųrųlųr. DiĐer taraftan bir konjonktųr politikası gerçekleŐtirmek için daha mųessir tedbirler uygulamak icap edecektir. Bu husus Avrupa iktisadi topluluĐu tediye bilânçosu rakamları ile ortaya konulabilir. 1963 yılında dıŐ vaziyet hemen hemen muvazeneli idi ve 1962 yılının 336.000.000.- dolarlık fazlasına karŐılık 81.000.000.- dolarlık bir fazlalıkla kapanmaktadır. Bu deĐiŐikliĐin birinci sebebi mal ve hizmetler bilânosundaki oldukça bųyųk dųŐųŐtųr. Zira amme ve ųzel transfer ųdemeleri bir arada mųtalâa edilerek cari muameleler bilânçosu çıkartılırsa ųnceki yıla ait 771.000.000.- dolarlık fazlaya mukabil bu yıl sadece 82.000.000.- dolarlık bir fazlalık gųrųlmektedir. İkinci sebep dıŐarı çıkan uzun vâdeli amme finansmanı, 1962 yılında 1.204.000.000.- dolardan 704.000.000.- dolara inmiŐ ve ųzel uzun vadeli finansman giriŐi ise 1.273.000.000.- dolara kıyasla 2.557.000.000.- dolara vararak bir misli artmıŐtır. Kısa vadeli sermaye hareketleri ve gųrųnmeyen muameleler tahrif edilmiŐtir. Yani o Őekilde tahrif edilmiŐtir ki sermaye hesabı sadece 500.000.000.- dolarlık bir artıŐ gųstererek hemen hemen muvazenede kalmıŐtır. Bu itibarla cari hesaplar fazlasındaki dųŐųŐ telâfi edecek Őekilde sermaye hareketleri deĐiŐmiŐtir. Gayet tabiidir ki vaziyet Avrupa iktisadi topluluĐunun bųtųn ųye ųlkeleri için aynı deĐildir. Meselâ Almanya ve Fransa'da oldukça bųyųk sermaye giriŐlerine mukabil İtalya'da 616.000.000.- dolarlık sermaye çıkıŐı olmuŐtur. Binaenaleyh, Almanya ve Fransa'nın sırası ile 537.000.000.- ve 654.000.000.- dolarlık umumųi tediye bilânçosu fazlalıĐına mukabil İtalyanın bilânçosu 1.252.000.- dolarlık açık vermektedir.

Herhangi bir memlekette amme makamları ekonomi politikalarını tayin ederken dıŐ vaziyeti hesaba katmak mecburiyetindedirler. Sųylemeye lųzum yoktur ki enfilasyonist baskı altında olan bir ųlkede mal veya hizmet ihracı veya kapital giriŐleri mųhim faktųrlerdir. Zira bunlar arzın yetersiz olduĐu bir zamanda iç talepte bir artıŐa sebep olurlar.

Mamafih sermaye ihracı veya cari hesap bakiyesinin aleyhte olması altın ve döviz ihtiyatları hariçte yapılan masrafları karşılamaya yeterli olduğu müddetçe hoş görülebilir. Birinci halde iktisadî ve moneter politikalar takibi tasarruf gelirini azaltacaktır. Diğer halde ise ihtiyatların azalışını durdurmak için faaliyet seviyesini azaltmak icap edecektir.

Avrupa iktisadî topluluğunda ihtiyar edilen politikayı ve bankacılık sektörünün umumî görünüşünü ele almadan önce altıların birleşmesinde kaydedilen gelişmeden söz etmek gereklidir. Biraz önce bildirdiğim rakkamlar üye ülkelerin birbirlerinden olan farklarını açıkça göstermektedir. Bünye farklılıkları ve siyasi güçlükler birbirine çok daha benzer sahaların (ve bölgelerin) ihtiyaçlarına uygun çözümlerin kabulüne imkân vermemektedir. Bu husus meselâ bir Avrupa parası veya bir Avrupa Merkez Bankası ihdası gibi teklifler için muteberdir. Mamafih unutulmamalıdır ki bu teklifler Avrupa iktisadî topluluğunun nihai hedeflerini teşkil etmektedir. Bunlar gerçekleşse bile batı dünyası para ünitelerinin mübadele ve konvertibilite serbestisini muhafaza etmeleri şartıyla para politikası, ister millî ister topluluk için olsun, daima bundan önce izahatını yapmış olduğumuz kuvvetler tarafından tayin edilecektir. En müsait şartlar altında dahi Avrupa iktisadî topluluğu hiçbir zaman bütün kısımların birbirine müsavi olduğu, problemlerin aynı bulunduğu ve düzeltici tedbirlerin müsavi bir şekilde tatbik edileceği bir saha olamayacaktır. Muhtelif ülkelerin birleşmesi şüphesiz ki muayyen farklılıkların azalmasına yardım edecektir. Fakat bu farklılıklar tamamen yok olmayacaktır. Bu itibarla para politikalarının sahadan sahaya farklılıklar göstermeye devam edeceğini beklemek yerinde olur. Bu noktada bilhassa belirtmek lâzımdır ki her ne kadar dış vaziyetlerdeki değişmelere ani ayarlamalar yapmak şayanı arzu değilse de devamlı bir muvazenesizliği önlemek için tediyeye muvazenesi kurallarının uygulanması gereklidir.

Bu mülâhazalarımız Avrupa iktisadî topluluğu komisyonu tarafından alınan en son kararları etkilemiş olanlardır. Bu komisyon, Avrupa Parlamentosu tarafından tasdik edilmek üzere üye ülkelerin para ünitelerinin paritelerini önceden istişare etmeksizin değiştirmeyecekleri hususunda mutabakata varılmasını, Milletlerarası sahada para komitesinin selâhiyetlerinin arttırılmasını ve biri Merkez Bankası guvernörler komitesi, diğeri de bir bütçe komitesi olmak üzere iki komitenin teşkilini teklif etmiştir. Bunlardan ilkinin Avrupa iktisadî topluluğu para komitesinin yapmakta olduğu işi mükerrer olarak yapacağından korkulmamalıdır. Çünkü ikincisinde sadece guvernörler veya onların muavinleri değil fakat maliye vekillerinin mümessilleri de olacaktır. Gayet açıktır ki para politikası umumî iktisadî politikanın sadece bir kısmı

olabilir, diğ er taraftan para kıymetinin idamesi Maliye Vekillerinden daha az tesir altında kalacak olan Merkez Bankaları guvernörleri tarafından daha iyi sağ lanabilir. Bütçe komitesi bir dereceye kadar guvernörler komitesinin mukabili olup baş lıca görevi bütçelerin takdiminde koordinasyonun sağ lanmasıdır. Çünkü çok iyi bilindiğ i gibi Avrupa iktisadi topluluğu istatistiki bilgi bakımından ehemmiyetli bir şekilde geri kalmış durumdadır.

şöylelikle müşterek pazar, görevi üye memleketlerin vaziyetini asgari yılda bir defa gözden geçirmek olan para komitesi, üye ülkelerdeki anme masraflarının finansmanında koordinasyonu sağ lamak olan bir bütçe komitesi ve para politikalarında koordinasyonu sağ layacak Merkez Bankaları guvernörlerinden müteşekkil bir komiteden meydana gelen komisyona sahip olacaktır. Dikkat edileceğ i üzere buradaki konuşmalarımız muhtelif üye memleketlerin politikalarında koordinasyon ve ahengin sağ lanması ile ilgilidir, hedef makamların kararlarına tesir etmeksede her ülkeye aynı politikayı veya aynı hal tarzını zorla kabul ettirmek değ ildir.

Her ülke kendi ihtiyaç larına en uygun bulduğu tedbirleri ihtiyar etmekte serbesttir. Böylece Fransız makamlarının son zamanlarda sermaye transferlerine tekrardan tahdit koymak suretiyle sermaye hareketlerini azaltmalarının sebebi kolayca anlaş ilabilmektedir. Avrupa iktisadi topluluğu Reisi M. Marjolin tarafından yapılan müşterek pazarın vaziyetinin tahlili dikkatten kaçmamaktadır. Enfilasyonist temayül-leri önlemek için acele tedbirlere ihtiyaç duyulmamakla beraber, bilhassa Almanyada olduğu gibi, Avrupa iktisadi topluluğ unda enfilasyon problemine bulunacak çözüm şeklinin üye ülkeler arasındaki sermaye hareketlerinin kontrolünü içine almaması lâzımdır. Aksi takdirde topluluğ un ilerdeki gelişmesi önemli bir şekilde zedelenmiş olacaktır.

Bütün bunlar beni Avrupa iktisadi topluluğ unda bankacık sistemlerinin birbirinden müştakil kalmasının ve bunların halihazır milli bünyelerinin (karakterlerinin) edđ iř tirilmesi için hiçbir gayret sarfedilmemiş olmasının pek de hayreti mucip olmadığını düşünmeye sevk etmektedir. Fransız Bankalarının yaptıkları, kredilerin vâde ve tipine göre ihtisaslaş maktır. Buna mukabil Alman Bankalarının ise her türlü muameleleri yaptıklarını bilmem hatırlatmaya lüzum var mı? Mamafih Almanyada tasarruf bankaları mecmu mevduatın ticaret banaklarına nazaran daha büyük bir hissesine sahip bulunmaktadırlar. Belçika'da ikisinin arası bir sistem vardır, ticaret bankaları orta vadeli krediler vermekte olup hususî özel şirketlerin aksiyon ve obligasyonlarını bir defada altı aydan fazla tutamazlar. Keza Hollanda ve İtalyan bankacı-

lık sistemleri de birleşmeyi engelleyen münferit özelliklere sahip bulunmaktadırlar.

Avrupa Bankaları arasında daha yakın bir işbirliğine mani olan en büyük sebeplerden biri gayet tabii ki kambiyo riskinin mevcudiyetidir. Herhangibir memleketteki bankanın aktif ve pasif kıymetleri o memleket parası ile değerlendirildiğinden para paritesinde veya satın alma gücünde vuku bulacak dalgalanmalarla pek ilgilenmezler; fakat bu bankalar bir kere milletlerarası muamelelere başlayınca para ünitesinde diğer bir memleket para ünitesine nazaran vukua gelecek kıymet değişmeleri riskine karşı kendilerini sigortalamak mecburiyetindedirler. Bu sigortaların maliyeti, bilhassa bu konuda hazırlıksız olan milletlerin paraları için oldukça yüksek olabilir, bu itibarla bu muameleler normal olarak 3 ay ile 6 ay arasında değişen kısa vadeler içinde cereyan eder. Topluluk için tek bir para ünitesi bulunamadığına göre bu probleme en iyi çözüm şekli sabit kambiyo rayiçleri tespit etmektir. Kambiyo paritelerinin değiştirilmemesi şeklindeki böyle bir anlaşma spekülasyonu önleyecek makuliyet hudutları dahilinde olmalıdır. Bu gibi çözüm şekillerini kabul edilebilmekten neden uzak bulunduğumuzun sebeplerini açıklamış bulunuyorum.

Bankacılıkta birleşmeyi engelleyen diğer bir sebep de sanayide ötedenberi kullanılmakta olan finansman usullerinde aranmalıdır.

1959-61 devresinde kısa ve uzun vadeli krediler şeklindeki finansman Fransa'da dış sınaî finansmanın %76 sını, Almanya'da % 79 unu ve İngiltere'de % 50 sini ifade etmektedir. Amerika Birleşik Devletlerinde bu miktar sadece % 35 dir. Aynı dönem zarfında iç finansman mecmu kaynakların yüzdesi olarak Ticaret Sektörü için Fransa'da vasatı %56,5; Almanya'da %66; İngiltere'de % 50,9 ve Amerika Birleşik Devletlerinde ise % 59 dur. En son rakamlar göstermektedir ki İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinde iç finansman nispetinin yükselmeye mukabil bu nisbet Fransa ve Almanya'da düşmüştür. Bu dört memleket için vasatı seviye % 60 civarındadır.

Fransa ve Almanyada sanayiın büyük mikyasta kısa vadeli kredilere dayanması (Keza Avrupa iktisadî topluluğunun diğer üye memleketlerinde de vaziyet böyledir) nın manası şudur ki kaynak arzı mutad üzere muayyen tip müesseselerden (bankalar veya yarı amme müesseseleri) ve bu müesseselerin milletlerarası yeni ilişkiler kurması (Müşterek pazar teşekkül eder etmez) muhtemel değildir. Diğer bir deyişle, bankalar için diğer bir memleketteki bir müesseseye herhangi bir vâde ile finansman sağlamak güç olduğundan, Avrupa İktisadî Topluluğunun

kurulmuş olması sebebiyle mevcut bankacılık tatbikatının değişmesi pek de muhtemel görülmektedir.

Bu müzakeremizde iki mühim cihetin üzerinde durmamış olduğumun farkındayım. Bunlardan birincisi, sınaî müesseselerin milletlerarası bağlar kurmakta olması ve bu sayede bir memleketteki bazı imalâtın başka bir memleketten yapılacak ithalâtla ikame edilmesidir ki bu hareket istihsalde ihtisaslaşma ve ihracatın artışı ile telâfi edilebilmektedir. Bunun vuku bulduğu yerlerde müesseseleri milliyetine göre tefrik etmek güçleşmekte ve istihsalin yapıldığı yere finansman sağlamak gerekmektedir. Son senelerde birçok yabancı firmanın kurulduğu Belçikada bu muamelenin muhtelif misallerini bulmak mümkündür. İkincisi geri kalmış memleketlere yatırım malları ihracının muhtelif memleketlerdeki sınaî müesseseler arasında daha büyük, daha fazla işbirliği icap ettirmesi ve bu mukavelelerin finansman ve sigortasının da %100 millî esaslara istinaden artık gerçekleştirilemeyeceğidir. Bu unsurların muhtelif memleketlerdeki bankaların birbirlerine daha yakın çalışmalarını sağlayacağını ve bu bankaların büyümelerinin bunları bir dereceye kadar birleşmeye zorlayacağını inkâr etmiyorum. Mamafih bu gidişin yavaş olacağı ve bugün sermaye piyasaları ve kısa vadeli kredilerde vuku bulmakta olan değişmelerden daha az önemli olduğu kanaatindeyim. Enfilasyonist baskıların birçok memleketlerde krediler üzerinde tahditleri de beraber getirdiği ve kıta Avrupasında bir sermaye piyasasının yokluğu açıkça görülmektedir. Yatırım maksadiyle uzun vadeli kredi sağlayan iyi organize edilmiş kaynakların yokluğu ve bunun neticesi olarak müesseselerin faaliyetlerini büyültmekte karşılaştıkları güçlükler sadece Avrupaya mahsus değildir. Harbin bitmesinden beri kısa vadeli kredi hareketlerinde hatırı sayılır bir serbesti olmuştur. Fakat buna benzer bir serbesti uzun vadeli sermaye hareketlerinde meydana gelmemiştir. 1932 senesindenberi tahditlere maruz olan ve Büyük Britanya ve Common wealth dışındaki müstakrizlere kapalı bulunan Londra'daki sermaye piyasasının bugün için gerçek bir Milletlerarası sermaye piyasası olduğu söylenebilir mi? Hatta Newyork'u ele alalım. Görürüz ki bu vazifeyi takabbül etmiş olması gereken Newyork sermaye piyasası dahi Amerika Birleşik Devletlerinin tediye muvazenesini korumak üzere alınan tedbirler yüzünden bugün halen Amerikada mukim olmiyanlara kapalıdır.

Mamafih sanayiın uzun vadeli finansman ihtiyacı halledilmemiştir. Ve gerek Londra gerek Kıta Avrupasındaki bankaların bu konudaki gayretleri dolar kredileri yahut muhtelif para üniteleri üzerinden kredi yahutta hesap birimleri üzerinden kredilerin açılmasını doğurmuştur.

Bu tip krediler sayesinde muhtelif tip bankalar arasında yakın işbirliği sağlanmıştır. Aynı zamanda muhtelif memleketlerdeki farklı hukuki mevzuatın doğurduğu büyük güçlükler de ortaya konmuştur. Bu itibarla bu faaliyetlerin maliyeti oldukça büyüme temayülü göstermiştir.

Büyüklüğü bakımından Newyork, tekniği bakımından Londradaki sermaye piyasası ile kabili mukayese bir Kıta Avrupası sermaye piyasasının teşkili güç olsa bile teknik usullerin ve gerekli şartların Avrupa İktisadi Topluluğu içersinde ahengini sağlamak için ihtiyaca cevap verecek miktarda uzun vadeli finansman sağlanmasını kolaylaştırmak üzere gayret sarfedilmesi gerekir. Atılması icabeden adımlardan birisi muhakkakki aksiyon ve obligasyon ihracına mutabakatı gerekli ve bu konudaki şartları tayin ve tesbite yetkili muhtelif milli makamları temsil eden bir komitenin kurulmasıdır. Muhtemel menkul kıymet ihraçları bu komiteye tevdi edilecek ve böylece «geç işareti» sağlamak için bütün memleketleri sıradan geçirme ihtiyacı ortadan kalkmış olacaktır. İhracı mümkün menkul kıymetlerin miktarı hakkında biraz fikir vermek isterdim, fakat bu mümkün değil. Çünkü iş hayatının ihtiyacı belli olmadığı gibi sağlanması mümkün finansman kaynaklarının miktarı da sıhhatle tahmin edilmiş değildir. Ancak elde edilen bazı emarelere nazaran 15.000.000.- doların üzerindeki menkul kıymet ihraçlarının Kıta Avrupasında zor olacağı ve müstakrizle olan net maliyetinin 10 yılı aşan vadeler için kambiyo riski hariç % 8 civarında olacağı anlaşılmaktadır. Meselâ Amerika Birleşik Devletleri Avrupa İktisadi Topluluğunda her yıl takriben 500.000.000.- dolarlık yatırım yapmakta olup bu miktar müşterek pazarda mecmu kapital teşekkülünün % 5 inden azını ifade etmektedir. Bu misal daha ne kadar gelişme gösterilmesi icab ettiğini açıkça göstermektedir.

Halihazır şartların Avrupa İktisadi Topluluğundaki sermaye piyasalarının işleyişinde ıslahat yapmayı mecburi kıldığı kabul edilirse şimdiye kadar pek de dikkate alınmamış olan başka bir problem ortaya çıkmış olacaktır. Hususi şirketlerin aksiyon ve obligasyonlarına yatırım yapmak için yeterli kaynakların sağlanmasının yegâne yolu emekli sandıkları ve sigorta şirketlerini bağlayan birçok yönetmeliklerin gevşetilmesi. Mamafih böyle bir hareket tasarrufların amme sektöründen özel sektöre yönelmesi olacaktır. Halbuki birçok memleketlerde devlet bütçesi açık verdiğinden ve bu açıkların kapanması yüklü bir finansmanı icabettirdiğinden bu şekilde finansman kaynaklarından bir kısmının kaybının amme makamlarında etkisi büyük olacaktır. Piyasalarda rekabet arttırılmalı mıdır? Faiz hadleri yükselebilir ve müstakrizleri caydırabilir. Aynı şekilde eğer bütçeler büyük çapta vergilerin arttırılması

suretiyle muvazeneye getirilmek isteniyorsa istihlâkin tahdidi mümkündür. Herhalde, sermaye piyasalarını yürüten kaidelerin gevşeme - sinin neticesi olarak faaliyet seviyesi yükselecektir. İlk halde yatırımlar yüksek finansman maliyeti dolayısıyla engellenecek, ikinci halde ise iş hayatının görünüşü yatırıma cevap vermeyecektir. Bu vaziyet her memlekette, hiç olmazsa Almanyada olmaz. Mamafih güçlükler bertaraf edilmek isteniyorsa, devletin ve özel sektörün ihtiyaçları arasında bir muvazenenin muhafazası amme makamlarının politikalarında ön mevki işgal etmelidir. Para sistemlerinin ve bankaların ahenkleştirilmesinde daha büyük bir işbirliğine faydası olan ve Milletlerarası sermaye piyasalarındaki bozukluklardan ortaya çıkan önemli bir faktör de halen Avrupa para piyasası denilen (orijini Londra olan) para piyasasının ortaya çıkması olmuştur. Vadeli dolar üzerinden mevduatlar diğer bankalara tevdiat yapmak için kullanılmış ve nihayetinde büyük bir sınaî müesseseye kredi sağlanmıştır. Başlangıçta bu mevduatlar sadece Amerika Birleşik Devletlerinde mukim olanların mevduatına inhisar etmekte idi ki bu şahıslar o yönetmeliğin tatbikinin neticesi olarak 3 aylık mevduatları üzerinden memleketlerinde elde edebileceklerinden daha fazlasını elde edebiliyorlardı. Bu yönetmeliğin bir dereceye kadar gevşemiş olmasına ve bu tip muamelelerin cazibesini kaybetmiş bulunmasına rağmen piyasa büyümeye devam etmiştir. Tanınmış para mütehasısı Paul Einzig tarafından yazılan yeni bir kitapta Avrupa para piyasasının gelişimi teferruatlı bir şekilde izah edilmiştir. Yazara nazaran kaynak harekâtı 5-6 milyar doları bulmuştur. Piyasa kaybolmayıp bilâkis faydalı bir rol oynamaya devam edecektir. Bununla beraber Avrupa Parası (doları ikame eden Avrupa Paraları) muamelelerine ve Avrupa Parasına yakın zamanlarda yönetilmiş ciddi tenkitler mevcuttur. Fransa'da son zamanlarda alınan tedbirler bu piyasayı kısa vadeli kredi peşinde koşan şirketlere kapamıştır.

Bu Avrupa Paraları lehinde ve aleyhindeki iddialar üzerinde kesin bir kanaate varmak son derece güçtür. Aleyhte konuşanlar Milletlerarası noktai nazardan hareket etmelidirler. İddia edilmektedir ki eğer İtalyan Bankaları Avrupa dolar piyasasından 1963 yılında finansman kaynakları sağlamamış olsalardı Hükümet ve Milli Banka daha önceden tahdit edici tedbirler almak mecburiyetinde kalacaktı. (Çünkü döviz ihtiyatları azalmış olacaktı) ve bugünkü vaziyet çok daha iyi olacaktı. Bu mümkündür, fakat Avrupa parası ile muameleler son derece oynak olup gerçek bir ihtiyacı karşılamaktadır. Avrupa paraları ile muamelelerin gelişmesi ilgili memleketlerdeki kambiyo hadlerindeki muvazenesizlikleri gidermeye yaramakta ve bu itibarla ahenkleştirme ameliyesinde müsbet bir amil olmaktadır. Bu yeni finansman şeklinin orijininin

Londra olması şayanı alâkadır. (Bu şehrin hizmet ve kaynaklarının kalitesinin bir isbatı olarak) eğer Avrupanın Büyük Britanya olmaksızın siyasi bakımdan birleşmeyeceği doğru ise, Avrupanın mali entegrasyonunun da Büyük Britanya olmaksızın mümkün olamayacağı fazlasıyla doğrudur. Halen siyasi ve iktisadi güçlükler daha uzun vadeli adımlar atılmasına imkân vermemekle beraber, bankalar arasındaki bağlar, Avrupa İktisadi Topluluğu Bankalar Federasyonunun çalışması ve Milletlerarası yeni finansman usullerinin gelişmesi hep bu gayenin elde edilmesi için birleşmektedir. Oswalt Spengler der ki asırlık medeniyeti olan bazı memleketler rüya gibi yaşarlar ve kaderleri şansa bağlıdır. Avrupanın kaderi şansa bağlı olmayıp gayeye bağlı olduğunu isbat eden bir tarihi vardır. Eğer durum böyle ise bu takdirde Büyük Britanyanın müşterek pazarla birleşmesinde kaydedilecek terakkiyi iyimser bir şekilde mütalâa etmeliyiz. Böyle bir birleşmenin faydaları ister geri kalmış memleketlere yardım sahasında olsun (Sterling sahasının başında olarak Britanyanın bu mevzuda durumu gayet önemlidir) ister Milletlerarası ödeme sistemi sahasında, isterse yatırım ve dış ticaretin finansmanı sahasında olsun, aşikârdır.

Netice olarak, bir taraftan Avrupanın birleşmesinde terakki kaydedilmemiş olmasının sebeplerinin açık olduğunu ve diğer taraftan gelecek birkaç ay içersinde pek az gelişme beklenebileceği için kuvvetli sebeplerin mevcut olduğunu söylersem sizi hayrete düşürmüş olmyacağım. Bununla beraber şartların şimdi süratle değişmekte olduğunu nazarı itibare alıyorum ve Avrupa İktisadi Topluluğunun gelecek yıllarda gelişmesinin engellerle karşılaşmaması için para sahasında daha ileri bir entegrasyona teşebbüs edilmesinin müstaceliyetini düşünüyorum. Muhtelif noktalar özellikle dikkati üzerinde toplamaktadır. Evvelâ para ünitelerinin kalitesinde hiçbir değişiklik yapılmıyacağını temin eden bir anlaşmaya varılmalıdır. İkinci olarak altıların sermaye piyasaları (yukarıdaki ilk şarttan ayrı olark) ancak müesseselerin özel sektör tarafından ihraç edilecek menkul kıymetlere, bilhassa Avrupa İktisadi Topluluğunun diğer üye memleketleri tarafından ihraç edilen menkul kıymetlere daha serbest bir şekilde yatırım yapmalarını mümkün kılacak şekilde mevcut mevzuatlarda tadilât yapılmalıdır. Muhtelif milli makamlar arasında daha büyük bir mikyasta işbirliği tesis edilmeli bu sayede yukarda zikri geçen muameleler için gerekli müsaadeyi verebilecek tek bir müessese yetkili kılınmalıdır. Eğer bu esaslar dahilinde gelişme sağlanacaksa hepimizin gayret ettiği Avrupanın müşterek gayelerine varmakta bankacılık sektörlerinin daha yakın bir müşterek çalışmayı mümkün kılacaklarına emin olabilirsiniz.

AKREDİTİFLER HAKKINDA BAZI BİLGİLER

Selâhattin KARAHAN
(Amerikan - Türk Dış Ticaret
Bankası Merkez Şubesi Müdürü)

Vesikalı kredi ve akreditif, bir şahsın talebi üzerine ve talimatına uygun olarak bir banka tarafından tanzim edilen ve üçüncü bir şahsa, derpiş olunan şartlar dahilinde ve gerekli vesaik mukabilinde, tediyede bulunulmasına, bu şahıs tarafından keşide edilecek poliçelerin kabulü, iştirası veya ödenmesine imkân veren yazılı bir taahhüttür.

Vesikalı krediler kabilirücu veya gayri kabilirücu olabilirler. Gayri kabilirücu oldukları sarahaten belirtilmeyen akreditifler kabilirücu ad-dolunurlar.

Kabilirücu akreditifler ya muayyen bir vade ile veya iptaline kadar muteber olmak üzere açılabilirler. Bu şekil akreditifler, akreditifi açan âmir banka tarafından, lehdarın muvafakatı istihsal edilmeksizin ve vadesi ile mukayyet olmaksızın her an tadil veya iptal edilebilirler. Ancak, akreditifin tadil veya iptali, muhabir bankanın bu hususta akreditifi açan âmir bankadan bir ihbarname almış bulunmasına bağlı olduğu cihetle, böyle bir ihbarname alınmadan evvel hükmünden istifade ettirilmiş bulunan akreditiflerin tadil veya iptaline dair bilâhare vürud edecek talimatlar herhangi bir hüküm ifade etmezler. Bu kabil akreditiflerde lehtar firmaların durumları müemmen değildir. Muhabir bankalar, kabilirücu akreditifleri lehtarlarına bilâmesuliyet ihbar ederler ve hiçbir suretle teyit etmezler.

Gayrikabilirücu akreditifler ise, akreditif şartlarına tamamen riayet olunması kaydı ile, akreditif vadesi dahilinde muhabir bankaya tevdi olunacak vesaik bedelinin akreditifi açan âmir banka tarafından te-diye edileceğine dair kat'i bir taahhüdü tazammun ederler. Bu nev'i akreditifler, lehtarın muvafakatı alınmadıkça, vadelerine kadar, hiçbir şekilde tadil veya iptal edilemezler. Bu itibarla malların imal ve-

ya tedariki hususunda lehtar için herhangi bir endişe mevzubahis değildir.

Gayrı kabilirücu akreditifler teyitli veya teyitsiz olurlar.

Gayrı kabilirücu bir akreditif, lehtara, muhabir banka tarafından herhangi bir taahhüdü tazammun etmemek kaydı ile ihbar edilebilir. Bu takdirde lehtar, sadece akreditifi açan âmir bankanın taahhüdünü te min etmiş olur. Bazı ahvalde akreditifi açan âmir banka, açmış olduğu akreditifi teyid etmesi hususunda muhabir bankaya talimat verir. Mu habir bankanın bu talimata uyararak akreditifi teyid etmesi halinde, lehtar, hem akreditifi açan bankanın hem de muhabir bankanın taahhü - dünü elde etmiş olur.

Umumiyetle, satıcı firmalar, mali durumu kuvvetli birinci sınıf bankalar tarafından açılan gayrı kabilirücu akreditiflerin ayrıca kendi bankalarının da teyidi hususunda ısrar etmezler.

Bankalar da, bir akreditifi teyit ederken akreditifi açmış bulunan âmir bankanın mali itibar ve kudretini ehemmiyetle gözönünde bulundurur ve akreditifin vadesinin nezdlerinde olmasına, vesaik tetkik ve kabulünün gişelerinde yapılması hususunda selâhiyet verilmiş bulun - masına bilhassa dikkat ederler.

Kabili devir olduğu sarahaten belirtilmeyen akreditifler lehtarları tarafından diğer bir şahsa devir ve temlik edilemezler.

Kabili devir bir akreditif ise ancak bir defa devredilebilir, diğer bir ifade ile, birinci lehtarın devrettiği akreditif ikinci lehtar tarafından diğ er bir şahsa devredilemez. Devir, akreditif şartlarına uygun olarak yapılır. Akreditif şartlarından sadece - yükseltmemek kaydı ile - akreditif meblağı ve malın fiatı, gene - uzatmamak kaydı ile - akreditif vadesi ve sevk tarihi üzerinde değişiklik yapılabilir. Teamülen, kabili devir akreditiflerde, akreditifin âmiri ile ikinci lehtarın isimleri birbirilerine ve âmirin ilk lehtar le mutabık kaldıkları fiat ve sair şartlar ikinci lehtara bankalarca bildirilmez. Umumiyetle devir, meblâğ ve fiatta bir indirme ile yapılır ve ikinci lehtar tarafından bu fiatlara göre tanzim olunan faturalar muhabir bankaca ilk lehtarın tevdi edeceği daha yüksek fiatlı faturalarla değiştirilerek akreditifi açan âmir bankaya gönderilir. (Bittabi ilk lehtarın tanzim edeceği faturalardaki fiat ve fatura tutarı akreditifte tesbit edilmiş bulunan fiatı ve akreditif meblağını geçemez). Bu muamele sonunda ikinci lehtar kendi faturasının bedelini, birinci lehtar ise fiat farkını tahsil etmiş bulunur. İlk lehtar akreditifin devri hususunda muhabir bankaya vereceği yazılı talimatındaki taahhüdüne

rağmen kendi faturalarını zamanında bankaya tevdi etmezse, banka ikinci lehtarın faturalarını âmir bankaya gönderebilir ve bu şekilde ikinci lehtarın isim ve malın fiyatını âmir firmaya açıklamış olmakla da kendisine bir mesuliyet gelmez. Kabili devir akreditifler, aksine sarahat olmadıkça ve kısmi sevkiyatı men etmedikçe kabili taksim addedilirler. Kabili taksim tabiri, akreditifin birden fazla firmaya devredilebileceği manasını ifade eder. Kabili devir bir akreditif, metninde tasrih edildiği takdirde ise, lehtar tarafından başka memlekete de devredilebilir. Kabili devir akreditifler esas itibariyle yukarıda izah edildiği şekilde muamele görmekte beraber, tatbikatta, bazı ahvalde akreditifin devir ve temlikî bütün vecaibi ile birlikte yapılmakta ve bu suretle ilk lehtar tamamen aradan çekilerek akreditif âmiri ikinci lehtarla karşı karşıya bırakılmaktadır.

Vadeleri dahilinde tamamen kullanılan veya vadeleri hitama eren vesikalı krediler hükümden düşerler.

Kısmen veya tamamen kullanıldıkça otomatikman yenilenen akreditiflere (revolving credits) diğer bir deyimle rotatif akreditifler tabir olunur. Ancak bu hususun akreditif metninde sarahaten belirtilmiş olması şarttır.

Karşılıklı krediler (back-to-back credits) tabiri ise, bir yerden alınıp diğer bir yere satılacak mallar için ithalât ve ihracat akreditiflerinin karşılaştırılması manasını ifade eder. Bu kabil muamelelerde, ithalât akreditifi şartları ile buna karşılık olarak açılmış bulunan ihracat akreditifi şartları arasında ithalât muamelesi aleyhine bir fark bulunmamasına, bu meyanda, ithal malı fiyatının gereği kadar düşük ve ithalât akreditifi vadesinin kâfi derecede kısa olmasına bilhassa dikkat edilir.

Akreditifler hakkında mukaddeme kabilinden hazırlanan bu yazıya son verirken «red clause» tabiri için de kısaca izahat vermeği faydalı bulduk.

Red clause, ihraç olunacak malın piyasadan mübayaası veya, işlendikten sonra ihraç edilecek bir mal ise (tütün, incir, üzüm gibi) bunun işleme ücreti ve sair masraflarını karşılayabilmesi maksadı ile lehtar firmaya avans mahiyetinde peşin tediyece cevaz veren ve akreditif metnine açıkça derç olunan hususî bir hükümdür. Akreditifi açan bankanın talimatına uygun olarak ödenen avans, malların sevkinde muhabir bankaya tevdi olunacak vesaik bedelinden mahsup edilmek suretiyle kapatılır.

TURİSTİK İŞLETMELERDE MALİYET HESAPLARI

Doç. Dr. Nasuhi BURSAL

Giriş

Maliyet muhasebesinin başlıca gayeleri şunlardır :

- 1 — İşletmenin istihsal konusu olan mamül veya hizmetlerin birim maliyetlerini sıhhatli bir şekilde hesaplayabilmek,
- 2 — İşletme faaliyetlerinin verimliliğini ve kârlılığını yakından takip ve kontrole imkân vermek,
- 3 — İşletme idarecilerinin alacakları kararlar için gerekli bilgileri vaktinde ve tam olarak verebilmek.

Turistik işletmelerin (ki burada bunlardan sadece oteller ele alınacaktır) bünyesinin arzettiği çeşitli özellikler, bunların maliyet hesapları üzerinde geniş ölçüde müessir olur. Otel işletmesi, esas itibariyle, müşterilerine ikamet imkânı sağlayan bir hizmet işletmesi olmakla beraber, bunun yanı sıra bir sanayi ve ticaret işletmesi karakterini de taşır. Nitekim, otel mutbağı ufak çapta bir imalât işletmesi sayılabilir. İçki vesaire gibi müşterilere alındıkları şekilde satılan çeşitli mallar ise otele bir ticarî işletme hüviyeti verir. Otelin bu çok taraflı ve adeta birbirinin içine girmiş değişik faaliyetlerden ibaret bünyesi bazı masrafların masraf dairelerine ayrılmasında ve mamül veya hizmet gruplarına yüklenmesinde güçlükler doğurur.

Otel işletmelerinin arzettiği hizmetler ve mamüller yer ve zaman itibariyle tamamen bağlıdır. Bu itibarla, bunları bir başka yere nakletmek veya stok için imalâta bulunmak mümkün değildir. İstihsal süratlendirilemediği gibi, bilfarz fazla mesai veya çift vardiyeye de arttırılamaz. Bütün bunların işletmecilik bakımından manası, otel işletmelerinde arz elâstikiyetinin veya beden yumuşaklığının az olması ve masraf bünyesi içinde sabit masrafların hissesinin çok yüksek bulunması-

dır. Buna karşılık, otellere karşı olan talep yüksek bir elâstikiyet gösterdiği ve zaman içerisinde çok değiştiği cihetle, iştiğal derecesindeki ufak farklar işletme neticelerinde büyük değişikliklere (kâr veya zarar şeklinde) yol açar. Bu durum otellerde masrafların sabit ve değişken olarak ayrılmasının önemini artırır.

Otel işletmelerinin arzettiği diğer bir özellik de, bizzat kendi bünyesi içinde harcanmak üzere yarattığı mamûl ve hizmetlerin hissesinin yüksek olmasıdır. Burada bahis konusu olan, otelin kendi personeli için sağladığı ikâmet ve iâşe imkânlarıdır ki bunların değerlendirilmesi bazı problemler doğurabilir. Öteyandan, otel personelinin servis ücreti veya bahış olarak sağladığı gelirler de masraf bünyesi üzerinde müessir olur.

Nihayet, otel işletmesi adetâ müstahsille müstehlikin aynı çatı altında oturdukları özel bir işletme nevidir. Bu sebeple, beşeri münasebet tarafı ağır basan bu işletmede birçok hizmet ve faaliyetleri sadece kantitatif ölçülerle değerlendirmek ve lira-kuruş olarak ifade etmek mümkün değildir.

A — Sistem Olarak Maliyet Muhasebesi

Maliyet muhasebesinin, hesap tekniği olarak, başlıca problemleri şunlardır:

1. Masraf neyelerini ayırıp sınıflandırmak,
2. Masrafları ilgili oldukları dairelere dağıtmak,
3. Çeşitli mamûl ve hizmetlerin birim maliyetlerini hesaplamak.

I — Masraf Nevileri

Masrafların neveleri itibariyle ayrılıp sınıflandırılmasında gözetilecek esaslar, bir yandan işletmenin masraf bünyesi hakkında yeterli bilgi edinebilmek, öte yandan masrafların dairelere ve birimlere en kolay şekilde intikalini sağlamaktır. Bu esasların yeknesak bir şekilde uygulanmasına ve böylece işletmeler arası mukayeselere imkân verebilmek maksadıyla, birçok memleketlerde, çeşitli faaliyet kolları için olduğu gibi, otel işletmeleri için de tek tip hesap plânları hazırlanmıştır. Bunlara bir örnek olmak üzere, İsviçre otellerinde uygulanmakta olan hesap plânına aşağıda kısaca temas edilecektir. Plânın esas desimal taksimatı şöyledir:

- Sınıf 0 Sabit kıymet ve sermaye hesapları
» 1 Mali hesaplar
» 2 Muvakkat ve mutavassıt hesaplar

- » 3 İşletme mevcutları hesapları
- » 4 İşletme gelirleri hesapları
- » 5 İşletme giderleri hesapları
- » 6 Genel giderler hesapları
- » 7 Tali işletmeler hesapları
- » 8 Masraf daireleri hesapları
- » 9 Kapanış hesapları

Bu hesaplardan, konumuz itibariyle, bizi en ziyade 5 inci ve 6 ncı sınıf ilgilendirmektedir. İşletme giderlerini içine alan 5 inci sınıf şu 21 ana hesaba ayrılmaktadır:

Ana hesap	5100	Mutbak
»	»	5200 İçki ambarı
»	»	5300 Tütünli maddeler
»	»	5400 Telefon
»	»	5500 Çamaşırılık
»	»	5600 Resim ve harçlar
»	»	5610 Garaj
»	»	5620 Spor tesisleri
»	»	5630 Muhtelif
»	»	5700 Ücretler
»	»	5730 Ücretlerle ilgili masraflar
»	»	5740 Reklâm
»	»	5780 Orkestra ve misafir eğlendirme
»	»	5800 Yakıt malzemesi
»	»	5820 Elektrik
»	»	5840 Su ve çöp
»	»	5850 Temizlik malzemesi ve işçiliği
»	»	5860 Sigorta
»	»	5870 Müteferrik giderler
»	»	5900 Sabit tesisler tamir ve bakımı
»	»	5950 Demirbaş tamir ve bakımı

Genel gider hesapları başlığını taşıyan 6 ncı sınıf ise şu 5 ana hesaba ayrılmaktadır :

Ana hesap	6000	Özel hesap veya Müdüriyet ücreti
»	»	6020 İdare masrafları
»	»	6040 Vergiler
»	»	6060 Faizler
»	»	6080 Amortismanlar

Masraf nevelerinin karakterini ve hareketlerini daha yakından takip edebilmek için, bahsi geçen ana hesapların çeşitli yardımcı hesaplara

ayrılması pek tabiidir. Bilfarz, 5700 numaralı «ücretler» ana hesabı şu yardımcı hesaplara ayrılmaktadır :

- Büro ve resepsiyon
- Garaaj
- Bahçe ve tesisler
- Teslimat
- İçki ambarı
- Salon ve restoran
- Katlar
- Çamaşırlık ve ütü
- Mutfak ve ofis
- Muhtelif

Otel işletmelerinin masraf bünyeleri hakkında daha iyi fikir edinebilmek için, yukarıda hesap isimlerine göre yapılan tasnif yerine, masrafların ortaya çıkış safhalarına veya tâbi oldukları faktörlere göre de sınıflandırılmalar yapılabilir.

Ortaya çıkış safhaları itibariyle, otel masrafları şu 3 grupta toplanabilir:

1. Kapasite masrafları

Kapasite masrafları otellerin sabit kıymetleri ile ilgili olan ve otel muvakkaten kapalı olsa dahi bahis konusu olacak masraflardır. Faiz ve amortisman gibi masraflar bunun klâsik misalleridir.

2. Hazır olma masrafları

Hazır olma masrafları başlığı altında toplanabilecek diğer bir grup masraflar ise, faaliyet halinde bulunan bir otelin belirli bir iştigal derecesi için katlanması gereken masraflardır. Otelin belirli bir andaki müşteri sayısı ne olursa olsun, otel sırf açık bulunduğu ve müşteri kabulüne hazır olduğu için bu cins masrafları yapmak zorundadır. Meselâ, personel masraflarının büyük bir kısmı bu kategoriye girer.

3. Kullanma masrafları

Kullanma masrafları ise, otelin müşteri sayısı ile ilgili olarak azalan ve çoğalan masraflardır. Bunun en bariz misali, yiyecek ve içecek masraflarıdır.

Yukarıdaki tasnifin otel masraflarını iştigal derecesiyle ilgilerine göre bazı sınıflara ayırmakta olduğu açıktır. Nitekim, bu sınıflamayı daha açık olarak yapmak ve masrafları değişen, yarı sabit ve sabit masraflar olarak 3 gruba ayırmak da mümkündür. Yapılan bazı tetkiklerde, bu gruplarda bilhassa şu masraflara yer verilmiştir:

1 — Değişen masraflar

- a — Mutbak masrafları
- b — İçki masrafları

2 — Yarı sabit masraflar

- a — Harçlar, aidat, acenta komisyonları
- b — Gayrimenkul ve demirbaş tamir ve bakımı
- c — Demirbaş amortismanı
- d — Telefon
- e — Teshinat ve mutbak yakıtı
- f — Ücretler
- g — Orkestra, spor ve eğlence
- h — Tenvirat

3 — Sabit masraflar

- a — Su ve yangın resmi
- b — Vergi ve sigorta
- c — Reklâm ve büro malzemesi
- d — Yabancı sermaye faizleri
- e — Müteşebbis ücreti
- f — Riziko primi
- g — Öz sermaye faizi.

İsviçre kaynaklarından alınan yukarıdaki tasnifte, sabit masraflar arasında müteşebbis ücreti, riziko primi ve öz sermaye faizi gibi kalemlere de yer verildiği görülmektedir. Sahiplerin bizzat çalıştıkları küçük ve orta boy otellerde bu gibi kalemlerin, bilhassa işletme mukayeseleri bakımından, büyük önemi meydandadır.

Yukarıda yapılan çeşitli masraf gruplarının nisbi önemi hakkında gene İsviçre kaynaklarından alınan şu rakamlar fikir verebilir:

Değişen masraflar	% 23
Yarı sabit masraflar	% 39
Sabit masraflar	% 38

Yarı sabit masrafların da unsurlarına ayrılması halinde elde edilen netice şudur:

Değişen masraflar	% 32
Sabit masraflar	% 62

Başka kaynaklarca da teyit edilen bu rakkamlar, otel işletmelerinde masrafların takriben 1/3 ünün iştigal derecesiyle beraber değişen masraflardan, 2/3 ünün ise sabit karakter arzeden masraflardan ibaret

olduğunu göstermektedir. Bu özellik, otellerin iştilal derecesi değışikliklerine karşı hassasiyetinin sebebini açıkça ortaya koymaktadır.

II — Masraf yerleri

İşletmelerdeki çeşitli masraf nevelerini ilgili oldukları dairelere veya departmanlara dağıtmaktan maksat, bir yandan her dairede yaratılan değerlerin maliyetini sıhhatli olarak tesbit edebilmek, öteyandan her dairenin faaliyetini masrafları vasıtasıyla yakından kontrol edebilmektedir. Otellerde masraf daireleri değışik mahiyette mamül veya hizmetler meydana getirdikleri için, bir daireye ait bütün masrafları toplamak suretiyle, o dairede yaratılan değerlerin birim maliyetini nisbeten kolaylıkla bulmak mümkün sayılabilir. Ancak, yukarıda bahsi geçen yarı sabit ve sabit masraflar gibi indirekt masrafların nisbetinin çok yüksek oluşu, bu masrafların dairelere dağıtılmasının önemini arttırır. Otellerde masraf daireleri başlıca şu 3 gruba ayrılabilir:

I — Genel Masraf Daireleri

- 1 — Binalar
- 2 — Personel ikameti
- 3 — Personel iâşesi
- 4 — Teshinat
- 5 — Müdüriyet ve idare

II — Yardımcı Masraf Daireleri

- 1 — Telefon
- 2 — Çamaşırılık ve ütüleme
- 3 — Garaj
- 4 — Satış mağazası

III — Esas Masraf Daireleri

1 — Lojman Dairesi

- a — Katlar
- b — Resepsiyon
- c — Lobi
- d — Banyolar

2 — İaşe Dairesi

- a — Mutbak
- b — İçki ambarı
- c — Restoran
- d — Dansing

Otellerin büyüklüğüne göre, yukarıdaki taksimatın daha da genişletilmesi mümkündür. Meselâ, büyük bir otelde iâşe dairesinin şu şekilde bölünmesi akla gelebilir.

İâşe Dairesi

1 — İmalât daireleri

a — Mutbak

- aa — Büyük mutbak
- bb — Kahve kısmı
- cc — Patiseri kısmı
- dd — Personel mutbağı

b — İçki Ambarı

2 — Dağıtım Daireleri

- a — Esas restoran
- b — Küçük restoran (lar)
- c — Dansing
- d — Bar
- e — Rotiseri

Bilhassa masraf bünyelerinde ve müşteri frekansında büyük farklar olması halinde, daha derin masraf daireleri taksimatı faydalı olur. Meselâ, müzikli eğlence programı olan kısımların daima ayrı olarak mütalâası gerekir.

Bundan başka, bazı büyük otellerin çiftlik ve şaraphane gibi işletmelere sahip olmaları veya dükkân kiraya vermeleri halinde, bunların da «Tali işletmeler» olarak ayrıca gösterilmesi gerekir.

Otel işletmesinin büyüklüğüne ve faaliyetlerinin çeşidine göre muhtelif masraf daireleri tesbit edildikten sonra şu 2 önemli problemle karşılaşılır:

- 1 — Masraf nevrini ait oldukları dairelere dağıtmak,
- 2 — Genel ve yardımcı masraf dairelerinin masraflarını esas masraf dairelerine devretmek.

1 — Masrafların Dairelere Dağıtımı

Masraflardan bir kısmı esasen farklı yerlerde ortaya çıktığından, bunları ait oldukları dairelere doğrudan doğruya yüklemek mümkün olur. Meselâ, katlarda çalışan servis personelinin ücretlerinin lojman dairesine ait olduğu meydandadır. Bu gibi masrafların dairelere dağıtılması

mını kolaylaştırmak için, muhasebede bazı masraf neveleri hesapları için muhtelif «Masraf Yeri Yardımcı Hesapları» açmak faydalı olur. Meselâ, yukarıda bahsi geçen servis personelinin ücretleri bu ismi taşıyacak ayrı bir yardımcı hesaba kaydedilebilir.

Ancak, otellerin endirekt masraflarının mühim bir kısmı dairelere doğrudan doğruya değil, fakat bazı anahtarlar vasıtasıyla dolaylı olarak dağıtılabılır. Misal olarak řu anahtarlar zikredilebilir :

- 1 — Bağlı sermaye değerleri (Faiz masraflarının dağıtımı için)
- 2 — Mesaha (Amortisman masrafları için)
- 3 — Ampullerin Kw takatı ve ortalama yanma müddeti (elektrik masrafları için)
- 4 — Satış hasılatı (Reklâm masrafları için)

Gelecek yazımızda evvelâ, birinci bölümün devamı olarak, yardımcı masraf dairelerinin esas masraf dairelerine devri ve masrafların masraf hâmilelerine yüklenmesi konuları ele alınacak ve sonra ikinci bir bölümde maliyet muhasebesinden bir kontrol vasıtası olarak faydalanabilme imkânları incelenecektir.

O k u y u c u S o r u l a r ı

Adapazarından bir okuyucumuzun sorusu

Soru: Bir ticari senet vâdesi hitam bulduktan sonra da ciro edilebilir mi?

Cevap: Ticaret kanununun 602. maddesine göre, vadenin hitamından sonra yapılan ciro vadeden önce yapılan cironun hükümlerini doğurmaktadır. Ancak ciro ödememe protestosundan veya bu protestonun keşide edilebileceği kanunî müddetin geçmesinden sonra yapılmış ise alacağın temlik hükmünde olur. Tarih konulmadığı için ne zaman yapıldığı belli olmıyan ciro protesto müddeti içerisinde yapılmış sayılır. Fakat cironun hakikatte daha sonra yapılmış olduğu alâkalılar tarafından isbat edilebilirse, o takdirde ciro yine alacağın temlik hükmünde bulunur.

Konyadan bir okuyucumuzun sorusu

Soru: Muhtelif bankalarda veya bir bankanın muhtelif şubelerinde veya muayyen bir şubesinde birden fazla hesabı bulunan bir şahsın alacağı faizlerde gelir vergisi muafiyeti hangi hesaba ne suretle tatbik edilecektir?

Cevap : Gelir vergisi kanununun 22. maddesine göre, muhtelif bankalarda veya bir bankanın muhtelif şube ve ajanlarında aynı şahıs adına birden fazla hesap bulunduğu takdirde, alınan mevduat faizlerinde 200 liralık muafiyet beher hesap için ayrı ayrı nazara alınacaktır. Şayet birden fazla hesap aynı şubede ise muafiyet bunlardan yalnız birine tatbik edilir. Diğer bir ifadeyle, sözü geçen hesaplar tek hesapmış gibi kabul edilerek 200.- TL. faiz matrahtan tenzil edilir.

Adanadan Bir Okuyucumuzun Sorusu

Soru: 18 yaşını doldurmamış küçükler lehine, veli veya vasi olmıyan şahıslar tarafından çocuk reşit oluncaya kadar para çekilememek kaydıyla açılmış hesaplar için 10 senelik zaman aşımı hangi tarihten itibaren işler?

Cevap : Bu gibi hesaplar üzerinde çocuk reşid oluncaya kadar tasarruf edilemeyeceği cihetle, bu müddet zarfında zaman aşımının da işlenmesi bahis mevzuu değildir, çocuk reşid olana kadar Bankalar kanununun 31. maddesindeki zaman aşımı hükmü tatbik olunmayacaktır.

TÜRKİVE ŞİŞE VE CAM FABRİKALARI A. Ş.

PAŞABAHÇE FABRİKASI

Her çeşit ecza, kolonya, gazoz ve içki şişeleri ev ve sofraya eşyaları, lüks dekor ve tezyinatlı züccaciye takımları, vazo ve tabaklar, her türlü elektrik glopları, lâmba ve fener camları, kavanozlar, damacanalara v.s. mamulleri ile sayın müşterilerin emrindedir.

Tel. : 68 00 01 - 69

ÇAYIROVA FABRİKASI

Memleketimizde, 2 m/m den 8 m/m ye kadar kalınlıkta cam imalatında gittikçe ilerlemektedir. Memleket ihtiyacını fazlasıyla karşılamakta olan mamullerimiz aynı zamanda yapılan ihracatla, Amerika ve Hollanda gibi yabancı memleketlerde de büyük rağbet görmektedir. Evsaf ve kalite üstünlüğünü her bakımdan ispat eden mamullerimizi görmeniz menfaatiniz icabıdır.

Tel. : Tuzla 90

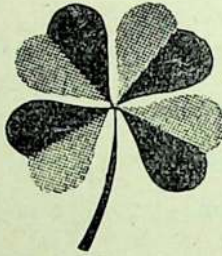
UMUM MÜDÜRLÜK
CAMİŞ — İSTANBUL
Telefon : 49 28 37 - 38

TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.

Kuruluşu : 1946

Sermayesi : 20.000.000.- Lira

Yurt içinde 61 Şube

Her türlü Banka muamelâtında

Emniyet, Sürat, Kolaylık

Dünyanın her yerinde muhabirleri vardır.

Tasarruf mevduatında Nişantaşında Kaloriferli tam konforlu apartman Daireleri ve zengin para ikramiyeleri

GARANTİ BANKASI